

Частина -Х

*Битва за Українську
Україну*

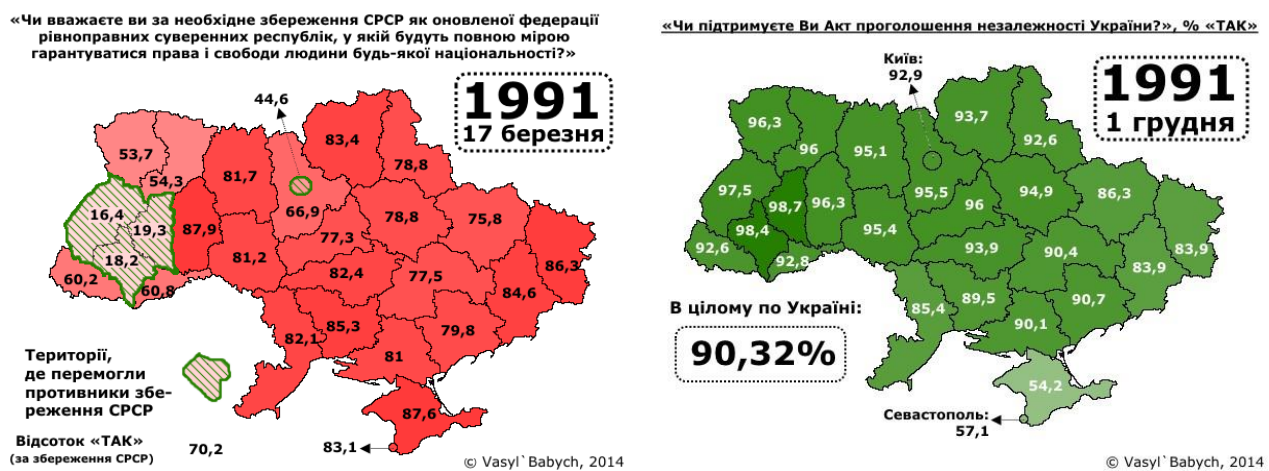
2019-09

Частина Х Битва за Українську Україну

75. Ейфорія та розчарування перехідного періоду

В грудні 1991-го року Василівка стала частиною нової країни на мапі світу – України! 90,7% виборців Запорізької області (проти 7,3%) сказали «Так!» утворенню вільної держави замість підлеглої Кремлю союзної республіки – УРСР. Проте, чи можна вважати цей приголомшливий результат ознакою високої національно-політичної свідомості василівців? Певно, що ні, бо всього за 255 днів до цього на такому ж референдумі (17 березня 1991 р.) ми так же впевнено сказали «Так!» збереженню Радянського Союзу (див. мал. 75.1). Окрім всього, цей приклад наочно показує "важливість і значення" народних референдумів. Арабське прислів'я говорить, що *«настрій людини змінюється так же швидко, як і колір неба»*; настрої плебсу змінюються ще стрімкіше.

Мал. 75.1. Впродовж одного 1991 року василівці на двох всенародних референдумах висловили абсолютно протилежні бажання: зберегти СРСР і створити незалежну Україну

Майже весь наступний рік тривала ейфорія та чекання дива від незалежного статусу України: демократи раділи волі від тоталітарного режиму, відновлювали атрибути й символи забутої Української держави (прапор, славень, герб); колишня партійна номенклатура раділа позбавленню від контролю вищих союзних інстанцій і, використовуючи свій досі тотальний вплив на господарські структури, прибирала до рук республіканську власність; а пересічні громадяни з дня на день виглядали з-за обрію достатку, щойно *«Україна перестане годувати весь Союз»* і наповнить багатствами власні державні комори.

Ще наприкінці 1980-их років, з послабленням ідеологічного тиску зі сторони КПРС, населення Василівського району почало повертатися до улюблених релігій і віри батьків. А з настанням 90-их років офіційно зареєстровані православні та протестантські громади почали відбудовувати (або ж створювати) свої храми, переважно в спорудах ще поміщицьких часів: московська церква переобладнала під цю потребу колишню земську школу (вул. Соборна-14; до 1991 р. в ній були РАЦС/ЗАГС і перукарня; див. фото 63.2), баптистська громада – стару пошту (вул. Шевченка-5), а згодом київська церква облаштувалася в одному з флігелів замку Попових (панські конюшні; див. фото 69.2).

Тільки після розпаду *«імперії зла»* (вислів Р.Рейгана стосовно СРСР), стала можливою пошукова і польова робота василівських краєзнавців-аматорів на чолі з Володимиром Володимировичем Мешковим по збору безцінних спогадів наших старожилів (ще живих і здорових на той час), розпорошених артефактів, світлин і дивом вцілілих документів, на основі яких врешті вдалося відтворити справжню історію, без партійної цензури і переслідувань всілякими органами. Все це робилося на хвилі величезного ентузіазму, безкорисливості й сподівань

на "остаточну перемогу добра над злом". Тільки завдяки вірі й титанічній наполегливості тодішніх безсрібників з культурно-історичного товариства «Спадщина» були врятовані від цілковитого знищення в хаосі "чергової революції" залишки Василівського замку й будинок поміщика – на початку 1993-го року вони стали державним музеєм-заповідником «Садиба Попова». Тоді ж, нашою країною прокотилася й перша хвиля декомунізації (переважно в західних областях), внаслідок чого деяким вулицям і селищам повернули їхні дорадянські назви.

Однією з цікавих і переломних дат перших років Незалежності є 1 грудня 1992 року, коли в Україні офіційно з'явився Інтернет (zareestrovano національний домен .ua), а вже в наступному, 1993 році на вулицях великих міст можна було зустріти дивних суб'єктів, які показово голосно розмовляли начебто самі з собою, а насправді – з дебелими "цеглинами" коло вуха – то були перші мобільні телефони фантастичної стільникової мережі (щоправда, знадобився десяток років, щоби ці штукенції стали доступними і звичними для більшості василівців; і ще стільки ж, аби ними оволоділи навіть наші скептично налаштовані батьки). Сьогодні без Інтернету і мобілок ми вже не уявляємо сенсу життя ☺.

Але на початку 90-их років навіть без глобальних Мереж зв'язку і телебачення кожен ясно відчув, що Радянський Союз загинув. Про це нагадувала не тільки відсутність червоних прапорів, як символів імперії, а й те, що за самі радянські рублі вже нічого не продавалося – в магазинах їх приймали до оплати лише в парі з одноразовими відривними купонами (див. фото 75.2). Від 1990 р. подібні купони ходили в багатьох колишніх радянських республіках (в кожній – свої), захищаючи їх від неконтрольованих вкидань паперових союзних грошей. За оптимістичними розрахунками української влади, планувалося з січня 1992 р. перейти на справжню національну валюту – гривні, вже надруковані за кордоном (в Канаді й на Мальті). Проте почалася така стрімка й неспинна гіперінфляція, що нову гривну вирішили не псувати і поки притримати, а замість неї тимчасово, на 4 – 5 місяців пустити в обіг надруковані на звичайнісінькому кольоровому принтері багаторазовий купоно-карбованці (див. фото 75.2). Це "тимчасове", як завжди, затяглося на роки, і замість 4-5 місяців "фантики" ходили 4-5 років, геть знецінившись і дійшовши до номіналу «Один мільйон!» Наприкінці їхнього існування ми отримували зарплату в декілька мільйонів купоно-карбованців і всі були мільйонерами!

Фото 75.2. Тимчасові гроші василівців на початку доби Незалежності: одноразовий відривний купон (1990 – 1992), багаторазовий купоно-карбованець (1992 – 1996); фото з Мережі

Як ми стали мільйонерами всього за 4 роки: від 1 купона 1991 р. – до 1 мільйона 1995 р.

Та насправді, бути мільйонером під час гіперінфляції – не так вже й круто. Це ознака глибокої економічної кризи. Звідкіля вона взялася? Частково дісталася Україні в спадок від Радянського Союзу – проблеми зі старим обладнанням і технологіями самі собою нікуди не поділися (наприклад, продукція нашої взуттєвої фабрики вже нікого не цікавила); частково криза стала наслідком демілітаризації економіки: численні військові заводи стали нікому не потрібними (наш ВЗТО «Супутник» в тому числі); стара мережа всесоюзних господарських зв'язків померла разом із Союзом, а нові канали замовлень і поставок ще тільки треба було налагоджувати. Хто всім цим переоснащенням і налаштуванням повинен був опікуватися?

Раніше всі питання, навіть приватного життя, вирішувала державна установа КПРС (бо це була саме державна установа, а не політична партія); цей монополіст розпоряджався не лише всіма ресурсами, заводами і землями, але й усіма робітниками країни (як тягловою худобою) – в цьому суть тоталітарної системи, яка заперечує особисту волю людини. Тепер же, від часів горбачовської Перебудови, тоталітарний лад замінювався на демократичний, в якому слово окремої людини щось важить, в якому працюють договірні ринкові відносини і відчувається певна свобода вибору. На переході від тоталітаризму до демократії і застрягла на довгі роки Україна... тупочеться вона тут і досі, не знаючи, чи хтось за неї прийде і все порішає, а чи самій закочувати по лікті рукава і творити власну долю.

На початку 1990-их років розв'язувати життєво необхідні для України питання було просто нікому. Молоді демократичні сили ще перебували в стадії формування, а розколотий Народний Рух України (НРУ) більше нагадував громадсько-політичне об'єднання яскравих особистостей, аніж професійну парламентську партію. Реальна ж влада в країні тоді по всій вертикалі перебувала в руках старої комуністичної номенклатури, яка й не думала будувати незалежну демократичну Україну – з дня на день вони чекали повороту до "нормального" тоталітарного життя з необмеженою однопартійною диктатурою, і будь-які реформи ними тупо саботувалися. П'ять років (до 1996 р.) нова президентсько-парламентська Україна жила за старою радянською конституцією 1978-го року, яка писалася для тотальної однопартійної (КПРС), формально парламентської (Совети) держави! Від 1991 р. виконавча влада в країні вже належала Президенту, законодавча – Верховній Раді, проте ніде не було чітко прописано розподіл їхніх повноважень і взаємодію, як не були регламентовані функції окремих посад всередині самої виконавчої влади – між Президентом і Прем'єр-міністром (головою уряду). Ця неокресленість позицій основних політичних фігур молодій державі створювала повний безлад в керуванні та вганяла країну в ступор. Затверджувати і забезпечувати виконання термінових реформ було нікому.

Повернення до старого ладу чекали не тільки зашкарублі українські комуністи, але й сусідня "демократична" Росія – за допомогою механізмів СНД (Співдружності Незалежних

Держав) активно створювався новий Радянський Союз: передбачалося існування вищих, наднаціональних органів влади (ну звісно ж, у Москві!), які без узгодження з керівництвом окремих держав Співдружності приймали б усі важливі рішення; з єдиним штабом спільної армії (такі в Москві), з однією мовою міжнаціонального спілкування (здогадайтесь якою). В 1992 р., згідно з цими намірами, Кравчук і Єльцин в Криму підписали договір про спільний подвійний контроль над Чорноморським флотом, розташованим на українській(!) території, а всю тактичну ядерну зброю з України (третьою за потужністю ядерної держави світу!) на той час вже було вивезено в Росію. Ця зброя, теоретично, могла стримати Росію в разі конфлікту, але наші керманічі тоді про це не думали – ми тупцювали в самостійне майбутнє, обтяжені спільним тоталітарним минулим.

Так Україну заціпило на шляху із соціалізму в націоналізм на довгі роки (а дехто з василівців лишається в полоні неіснуючого минулого ще й сьогодні). Господарський механізм радянського зразку ще деякий час попрацював і зупинився... ні його покращити і переза-

пустити, ні придумати щось сучасне – ніхто не поспішав. Економіка завмерла в очікуванні, так само, як і наші недобудовані 5-поверхівки:

Фото 75.3. Пам'ятник перехідному періоду від Імперії до Незалежності; допоки він стовбичить – доти цей перехідний період триває... Будинок нової центральної районної лікарні, розташований на місці колишнього стадіону Василівського зооветеринарного технікуму «Перемога», перестали будувати в 1993 році – чверть століття

Не отримавши повних комор від Незалежності, василівці озлобилися на демократів і почали голосами вихідців із єгипетського полону волати на них: «Куди ви завели нас? Тут нема що їсти. У полоні було краще!» Або ж, словами втікача з кінострічки «Джентельмени удачі»: – *А в тюрме сейчас ужин – макароны!* ☺

Всі негаразди в країні повісили на демократів-бандерівців, яких у Василівці тоді було менше, ніж пам'ятників Леніну, і настрої громади знову хитнулися в сторону лівих ідеологій (соціалізму, комунізму). Стару КПУ, як регіональний підрозділ КПРС, заборонили одразу ж після державного перевороту в СРСР (влітку 1991 р.); але замість однієї відрубаної голови, як в казці про дракона, натомість виросло аж три нових: Соціалістична партія України (голова – О. Мороз), Селянська партія України (голова – С. Довгань) і... від 1993-го року знову – Комуністична партія України (перший секретар – П. Симоненко). Pardon, а як же заборона діяльності КПРС і КПУ на території України від 1991 року? Не хвилюйтеся, все в правовому полі! Представники ще однієї з найдавніших професій, на цей раз із Конституційного Суду, пояснили народу, що чорне – то, насправді, біле, яке вважали чорним, бо не доведено було, що воно біле... бла-бла-бла, і все знову по закону. Ще Чацький дивувався: «А судді хто?» ☺

Ліві партії не мали жодного дієвого плану виходу країни зі всебічної кризи, але чуйно вловлюючи настрої людей і будуючи свою передвиборчу агітацію на критиці влади і гаслах соціальної справедливості (що успішно роблять всі популістські партії і сьогодні), виграли в опонентів битву за маси (тобто за місця у Верховній та місцевих радах), взявши на перших в незалежній Україні парламентських виборах 1994 року разом вчетверо більше голосів, ніж

демократи. Така різниця перевага в парламенті та місцевих радах дозволила лівим партіям висунути своїх представників майже на всі ключові посади на 5 наступних років... упродовж яких все одно в усіх невдачах звинувачували «клятих бандерівців-нацистів, бодай би їм всім було...» – навіть попри те, що влітку того ж року на президентських перегонах переміг Кучма – такий же представник правлячої номенклатури СРСР, яким був і Кравчук.

Ще раз хочу окремо наголосити на тому, що влада в Україні 1990-их років перебувала майже цілковито в руках колишніх компартійних функціонерів, і безсумнівно переважаючою була саме ліва (соціалістична, комуністична) ідеологія. Тоді чому ж ми під керівництвом старих державних мужів і бажання більшості посполитих не відкинули проект демократичної України та не повернулися назад в СРСР? Та тільки тому, що на той час Радянського Союзу вже не існувало і повертатися назад було просто нікуди! Навіть на місці Московської імперії тепер будували демократичну Росію Єльцина. Іти під владу інших демократів було нічим не кращим за шукання свого власного шляху. Так українські комуністи, не визнаючи це навіть самі перед собою, врешті стали незалежниками. Вороття в минуле не було.

Хай повільно, але будівля самостійної України таки підіймалася: взимку 1994 року ми вперше виступили на Зимовій Олімпіаді під національними жовто-блакитними прапорами, і в тому ж році отримали змогу поміняти червоні книжечки радянських паспортів (які діставав зі своїх широких штанин ще Маяковський) на сині паспорти із золотим тризубом. А в 1995 р. в космос піднявся перший український супутник «Січ-1», розроблений самотужки в нашому КБ «Південне», і вільна Україна стала повноправним членом Ради Європи.

Не швидше чумацької валки з ремигаючих волів – сунув пострадянською Україною і процес переходу від командної до ринкової економіки, в основі якого лежали приватизація і фермерство. Формально, ці заходи стартували з першого ж року незалежності, але робилися нерішуче й обережно, зумовлюючи фіктивний характер здійснюваної перебудови народного господарства: державні підприємства, на основі укладених договорів оренди з викупом, переходили у власність тих же трудових колективів, які на них працювали і до того; а колгоспи реорганізовувалися в КСП – колективні сільськогосподарські підприємства, які також мало чим відрізнялися від своїх попередників. Пересічні василівці, внаслідок своєї економічної та юридичної необізнаності, мало розбиралися в цих тонкощах, на відміну від професіоналів зі старої номенклатури і здібних кримінальників, навколо яких стрімко почали формуватися осередки майбутніх олігархічних кланів. Але до середини 1990-их років наша провінційна Василівка все ще лишалася тихим заповідником Радянської епохи, а деякі василівці навіть встигли отримати від своїх підприємств безкоштовне житло (див. фото 75.4) – востаннє.

Фото 75.4. Символічно, що на вулиці Незалежності зупинилося грандіозне житлове будівництво Радянської доби; останніми 5-поверхівками, в яких василівці отримали безкоштовне житло "за чергою" були будинки по вул. Незалежності-3 (1995) і вул. Спортивній-10 (1996), між якими вкляк цей майже готовий дім-привид без номера (світлина Людмили Тахтарової, 2019)

76. На дні економічної кризи

Знадобилося п'ять років, щоби відновлена Україна сформувала всі необхідні атрибути державності та розбудувала цілісний державний механізм. Перехідний період (1991 – 1996) від радянської імперії до самостійної країни умовно завершився в 1996-му році з прийняттям Конституції України (28 червня) і введенням в обіг національної валюти – гривні (2 вересня), з якими ми живемо і сьогодні. [Купоно-карбованці тоді міняли на гривні за курсом 100 000:1. Вартість американського долару тоді складала 2 гривні].

Тільки в 1996 р. стало зрозуміло, що Україна, як незалежна держава, таки відбулася. З цим, скрегочучи зубами, врешті змушена була змиритися і сусідня "демократична" Росія: розрахунки російських політиків на нежиттєвість української державності повністю провалилися, і в травні 1997-го, приїхавши до Києва, Єльцин нарешті підписав Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Росією та Україною. У договорі вказувалося, що сторони «визнають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів». Тоді ж визначилися і з долею Чорноморського флоту, кораблі й інфраструктуру якого на папері начебто поділили порівну, але одразу ж Росія забрала собі всі потрібні їй кораблі та лишила за собою бази в Севастополі (сума викупу за кораблі й вартість оренди севастопольських баз на 20 років уперед(!) покривалася боргом України за енергоносії). Та на той час цей договір-визнання був неабиякою перемогою нашої молодої державності у стосунках з правонаступницею Російської імперії.

Майже одночасно з українсько-російським договором наші безпрецедентно активні в той рік дипломати залагодили непрості питання кордонів і стосунків з рештою сусідів (чого тільки варта спільна заява президентів України й Польщі «До порозуміння і єднання» в травні 1997 р.). А в липні 1997 р. в Мадриді було підписано Хартію про особливі відносини між нашою державою і НАТО. Це прийняття надало Україні потужного імпульсу для входження у всеможливі політичні й економічні, європейські та євроатлантичні структури. Нас визнали!

Відтепер, забезпечивши зовнішні кордони і створивши сприятливе міжнародне середовище, можна було цілком зосередитися і на вирішенні внутрішніх проблем, насамперед, на подоланні економічної кризи та закладанні основ економічного зростання (чому вже сприяло введення національної валюти, як передумови відродження економіки).

І тут починається повний триндець! Друкарський станок для грошей і гіперінфляції зупиняють, вперто тримаючи твердий курс гривні; а всю, доти майже фіктивну перебудову народного господарства стимулюють жорсткими і наполегливими наказами, постановами, положеннями та інструкціями – швидше, швидше, швидше!

На початку 1997 р. в приватних руках фермерів перебувало всього 2% сільськогосподарських угідь, решта залишалася в колгоспах (чи то пак по-модньому – в КСП) – і це після п'яти років деколективізації! Подібна ж ситуація була і в промисловості, де підприємствами володіли, орендуючи їх, ті ж самі трудові колективи. Вся ця, так звана, колективна власність була зручним прикриттям для справжніх господарів підприємств, які формально не будучи власниками, контролювали всі фінансові потоки.

Метою приватизації народного майна є не разовий грошовий внесок викупу в бюджет країни, а налагодження ефективної роботи цих підприємств, передусім шляхом інвестування коштів на їхнє технічне перезброєння, що гарантує стабільні відрахування коштів у бюджет, сприяє насиченню внутрішнього ринку продукцією і розвиткові експорту, забезпечує людей роботою (вільний переказ цитати з «Енциклопедії історії України», том 8).

Тобто в корні, приватизація – це гарна, потрібна і навіть необхідна для переходу від командної до ринкової економіки справа. Інше питання – хто і як її виконує; в брудних руках і білосніжні речі стають гидкими. В спритних і жадібних руках старої номенклатури і нових кримінальників (під загальним ім'ям «новые русские» в малинових піджаках) – приватизація перетворилася на знаряддя грабунку юридично малоосвічених широких народних мас. Схем ошуканства своїх же земляків у цих грамотіїв було безліч: доведення орендованого трудовим

колективом підприємства до банкрутства і викуп його за безцінь (т.зв. оренда з викупом); скуповування сертифікатів-ваучерів і земельних паїв у нетямущих громадян без належного юридичного оформлення їхніх прав на свої акції; закриті конкурси продажу, приховування статутних документів та імен власників акціонованих у такий спосіб підприємств; і просто брутальний рекет і бандитизм, який небувало розквітнув у 90-их роках у спайці з міліцією та іншими державними органами. Способів надурити ближнього, користуючись його правовою неосвіченістю і своєю посадовою силою – багато; результат – один: майже всі більш-менш привабливі об'єкти промисловості, сільськогосподарських угідь, капітальних споруд й інших багатств Василівського району опинилися в руках колишньої компартійної номенклатури – віднині "чесних" бізнесменів, підприємців і навіть меценатів. І цей перший украдений у своїх же односельців мільйон вже більше не муляє їм душу, тим паче про нього не згадують діти злочинців-олігархів, яким огидна фраза Оноре-де-Бальзака: *«За кожним великим статком стоїть великий злочин»*. Моя давня і набожна знайома-олігарх пояснила для себе це стрімке соціальне і фінансове розшарування земляків *«естественным отбором»*; принаймні тепер їй спиться спокійно, відповідь сумлінню знайдено, все просто.

З 1997 року, коли всю дрібноту вже роздерибанили, Фонд держмайна України почав виставляти на продаж великі заводи і фабрики, обласні енергетичні компанії, транспортні підприємства. На той час в Україні вже були покупці, здатні придбати їх, перераховуючи в бюджет мільярдні суми. Вже ніхто не ховався і не соромився своїх злочинних статків; навіть більше – ними стали бравувати, хизуватися і лізти в очі загалу. То була доба дешевого лоску, золотих ланцюгів і малинових піджаків, відверте знущання примітиву над витонченістю, дикого несмаку – над прекрасним; насмішка. І в цій атмосфері 90-их зростало перше покоління українців без будь-яких надійних ідеологічних і моральних орієнтирів. Це втрачене, словами відомого українського письменника, покоління незабаром визначатиме культуру і політику нашої країни. Сподіваюся, що все не так вже й втрачено ☺ (див. фото 76.1).

Фото 76.1. "Втрачене покоління 90-их" з перешитими на вітрила комуністичними прапорами; *«Ты помнишь, как всё начиналось...»* (А.Макаревич). Василівка, Лиса Гора 1997 р

Кінець 1990-их років став дном економічного провалля, в яке потрапили василівці: більшість підприємств збанкрутіла і зупинилася, розпайовані колгоспи завмерли – запустіли ферми, деякі поля поросли бур'янами; важко було знайти роботу з заробітком, а видачу вже заробленої платні затримували місяцями. Кожен виживав, як міг: батрачив на неофіційних шабашках (часто за копійки чи натуральну оплату; так, перекопати вручну сотку городу тоді коштувало 2 гривні), перепродував пальне, спекулював валютою, возив "залізо" (запчастини до сільськогосподарської техніки з "безхозних" складів, у т.ч. й з «Райсільгосптехніки») на Росію, або ж привозив "шмотки" (Second Hand) з Європи, а хтось намагався офіційно розбудувати свій хай маленький, але приватний бізнес.

В іншій ваговій категорії змагалися за виживання олігархи (і наші василівські в тому числі); маневруючи між криміналом і правом, вони продавали заради власної наживи все народне (тобто суспільне) багатство, до якого тільки могли дотягнутися: вирізали і здавали на метал цілі заводи, сільськогосподарську техніку, труби зрошувальної системи (цинічно кваліфіковані в органах правосуддя, як «нічийні?!»), розпродавали не обліковане армійське майно і невизначену в «критеріях розумної достатності» військову техніку і т.п. Історики придумали для цього суспільного злочину красиве і політкоректне формулювання: «стадія первісного накопичення капіталу», після якої вчорашні мерзотники (крадії та вбивці) стають шановними бізнесменами та політиками сьогодення. Але як лайно не назви, а воно все одно смердітиме, навіть через десятки років ☹. На виході з цієї «стадії» василівці розшарувалися на дуже багатих і дуже бідних; а бюджет країни отримав за 10 років "приХватизації" (1992 – 2002) за половину розбазареного народного господарства лише 1 мільярд доларів США. Як вражено зауважив у березні 2003 року тодішній 1-й віце-прем'єр-міністр в уряді Януковича М.Азаров: «Виявляється, половину економіки країни оцінили в один мільярд доларів США...»

Невже ніхто не бачив, що відбувається у Василівці та в цілому в країні? – Бачили всі! Але люди звикли мовчати і не рипатися проти влади; цьому нас навчили десятиліття рабства, голодоморів і репресій (цей психологічний феномен зветься постгеноцидним суспільством). До того ж, тоді ще не були достатньо розвинутими Інтернет і соціальні мережі, і ті розрізнені осередки невдоволення по всій країні легко придушувалися мафіозною владною системою та олігархічними засобами масової інформації.

Так, на парламентських виборах 1998 року, які вперше проводилися за змішаною пропорційно-мажоритарною системою, знову перемогли ліві партії соціалістів і комуністів. Але яке це мало значення, якщо компромісоздатних депутатів можна було підкупити, а незгідних – просто убити? Як за декілька місяців до президентських виборів 1999 року вчасно "загинув у ДТП" головний конкурент Кучми – В'ячеслав Чорновіл? як у 2000 р. вчасно "зник безвісті" допитливий журналіст Георгій Гонгадзе?

Ну знали, ну бачили, як крадуть свої ж керівники в спілці з органами правосуддя. А далі що? Сподівалися на Бога, що «Бог – не теля, бачить з відтіля» і колись покарає хапуг... може в іншому житті:

*"А братія мовчить собі,
Витріщивши очі!
Як ягнята. «Нехай, – каже, –
Може, так і треба».
Так і треба! бо немає
Господа на небі!"
(Тарас Шевченко, «Сон», 1844 р.)*

Після президентських виборів 1999 року верховну владу за собою знову зберіг Кучма, а по-новому сформований уряд з грудня очолив прем'єр-міністр Ющенко, за яким трималася слава реформатора (був Головою Національного банку України в 1996, коли ввели гривню). Хтозна, що більше зіграло свою роль: чи то реформи В. Ющенка, чи кристалізація мафіозної структури влади (коли великі клани привели до порядку дрібний бандитизм), але з 2000 року економіка України почала оживати і, відштовхнувшись нарешті від дна, потяглася вгору, до хоч якогось загального добробуту. Найглибша криза (станом на сьогодні) лишилася позаду.

1 січня 2000-го року більшість василівців урочисто-тривожно зустрічала Міленіум – початок нового тисячоліття (*millennium* від латинського *mille*, 1000, і *annus*, рік), чекаючи, як не на біблійні катастрофи глобального масштабу, так принаймні на тотальний збій всього програмного забезпечення (проблема 2000 року, Y2K bug). Але свої келихи з шампанським допили всі: хто з полегшенням, хто з розчаруванням, – нічого не сталося... Може тому, що «Третє тисячоліття (англ. *3rd millennium*) – це проміжок часу з 1 січня 2001 року нашої ери по 31 грудня 3000 року нашої ери за григоріанським календарем» (цитата з Вікіпедії), попри всі нюанси з «нульовим роком»?

І якщо про дату Міленіуму ще можна посперечатися, то історія цієї оповідки майже напевно почалася в 2000-му році. Саме тоді зі стапелів Василівського аероклубу (керівник – Савченко Сергій Васильович) на воду зійшов багатомісний катамаран «Касатка» (паперовотканий, з 6-метровою щоглою) і взяв курс на таємничі Кучугурські острови посеред Каховського океану (див. фото 76.2). За вірчими грамотами і мапою Кучугурських островів скарбів ми звернулися до директора Василівського музею Володимира Володимировича Мешкова (з яким тоді близько і затоваришували), щиро допомігши нам, чим міг, він порадив звернутися за додатковою інформацією до феєричного василівського краєзнавця – Віті Бусела, який на той час "перебував в активному пошуку" скарбів ☺. І от, через спільних знайомих (шановну родину Кирпиченко Антоніни Федорівни) я познайомився з Віктором, і крок за кроком він ввів мене в дивовижний світ краєзнавства (див. фото 76.3). Таким звивистим і неочікуваним виявився цей шлях в історію. Приводжу його, як приклад непередбачуваності нашої долі, траєкторія польоту якої залежить від найменшого подуву вітерцю чи копняка під зад ☺.

Фото 76.2. В 2000 році для дослідження рідного краю василівці збудували вітрильник

Фото 76.3. Ці два нещастя, а-ля кіт Базіліо та лисиця Аліса, насправді два бравих пошуковця в кінці виснажливого розвідувального маршруту; ковток джерельної води – і вони знову розправлять плечі та полетять степами Великих Луків, як тарпани ☺. Вітя Бусел повідав мені, що окрім чудових краєвидів земля Василівки ще й повна скарбів. Скелька, 2001

З початком Третього тисячоліття Василівка увійшла в новітню добу цифрових технологій. За декілька років зникнуть, не встигнувши зноситися, кольорові плівкові фотоапарати- "мильниці", радіотелефони, касетні аудіо- та відеомагнітофони. Їх замінять цифрові камери, мобільні телефони, Інтернет і соціальні мережі. Світ уже ніколи не буде таким ізольованим, як до того. Попереду на василівців чекали нові виклики; перед нами розгорталися нові обрії. І те, куди пожене наш вітрильник примхливий вітер історії – не знав ніхто.

77. Помаранчевий вітер

З перших років нового тисячоліття з'явилися певні ознаки покращення економіки та інших сфер життя України, а разом з нею і василівців: запрацювали підприємства сучасного типу (серед них Василівські заводи «Оліс» та «МК» MIDA), після довгої сплячки відродився український вітчизняний кінематограф (символічно, що перша кінострічка звалася «Мамай», з ім'ям якого оживали українці й раніше; див. розділ 36), вперше з кінця 1980-х рр. в Україні фіксували ріст народжуваності, а від спортивних досягнень українців на міжнародних аренах просто перехоплювало дух: Руслан Пономарьов став наймолодшим чемпіоном світу з шахів, Андрій Шевченко став володарем «Золотого м'яча», а Віталій Кличко – найпрестижнішого чемпіонського поясу боксу за версією WBC, Яна Клочкова одну за одною брала чемпіонські медалі з плавання і т.д. Україна відроджувалася, як Фенікс із попелу, як Мамай.

Цей же період (~ 2003 р.) також вважають умовною межею закінчення ери кримінальних авторитетів і неприхованого, неконтрольованого бандитизму в Україні. Відтепер бандитизм стає контрольованим державою: колишні злочинці перетворюються на політиків.

Чи було це українським феноменом-винятком? Аж ніяк! Так було майже в усі часи по всій планеті. За словами письменника Джорджа Орвела: *«Нормальна людина не прагне влади. Отже, влада завжди у ненормальних...»*. Наш політичний бомонд початку 2000-их років був нічим не гіршим за правителів інших років, а може навіть кращим, бо не знищив опозицію в корні, як це зробили б Сталін чи Брежнев. Тоді чому ж на десятому році незалежності виник небезпечний конфлікт між владою і народом? Бо іншими передовсім стали люди: починаючи від горбачовської Перебудови 1985 р., в умовах все зростаючої демократії встигло сформуватися вільне суспільство, якому ще далеко було до «громадянського», але яке вже все менше нагадувало «тоталітарне». Люди почали думати, говорити і діяти; а їхня злагожденість стала неймовірною з появою нових технологій масового зв'язку (насамперед, Інтернету).

З кінця 2000 р., як відповідь на брутальне вбивство системою журналіста Г. Гонгадзе, країною прокотилася хвиля протестів «Україна без Кучми!», яка в наступні роки переросла в численні акції «Повстань, Україно!» [світ явно змінився: в Радянському Союзі нелояльних до комуністичного режиму громадян систематично знищували тисячами – і ніяких резонансних масових акцій протесту(!); тоді це було нормою життя, тепер же стало винятковим свавіллям влади... Україна точно змінилася]. Очолити народний спротив судилося колишньому Голові Нацбанку, а згодом і прем'єр-міністру – Віктору Ющенку. Будучи безсумнівно інтелігентним і проукраїнським державним діячем, він, на жаль, не мав якостей польового генерала; таких у революційну добу 20-го ст. чекісти зневажливо називали «м'якотілою інтелігенцією», або ж, словами гулагівського наглядача з поеми І.Світличного «Курбас»: «Вельмишановне стерво!» (квіт нації тоді знищували па́ками). Проте Ющенка підтримали більш войовничі ситуативні соратники і на парламентських виборах 2002-го року їхній політичний блок «Наша Україна» впевнено переміг, створивши найчисельнішу фракцію у Верховній Раді. Продовжуючи успіх, "нашоукраїнці" рішуче кинулися в президентські перегони 2004 р. і, долаючи шалений опір провладних сил, навіть спромоглися перемогти в першому турі виборів (Ющенко – 39,90%, Янукович – 39,26%). І це при тому, що майже всі засоби масової інформації та адмінресурс працювали на тодішнього прем'єр-міністра Януковича, а команді Ющенка лишалося тільки безпосередньо спілкуватися з виборцями, здійснюючи масштабні передвиборчі тури всіма областями України. В один з погожих осінніх днів бабиного літа-2004 завітав Ющенко і до нашої Василівки. Приміщення для зустрічі з виборцями йому звісно ж не знайшлося, тому спілкування з нечисленними прихильниками відбулося прямо на Центральному майдані, під прискіпливим поглядом влади: на ганку райдержадміністрації стояли чиновники з прапорами провладного кандидата Януковича, а їхній фотограф безцеремонно фіксував на камеру всіх василівців, хто наслідився прийти на зустріч з «українофашистом» Ющенком. Але Ющенко до таких прийомів уже видно звик і з чарівною посмішкою і дотепами походжав поміж нами, розповідаючи про шляхи українського вибору, легко відповідаючи на запитання, потискаючи руки прибічникам і роздаючи автографи – енергійний, привабливий, інтелігентний, вбраний у сині джинси та червону картату сорочку (див. фото 77.1).

*Фото 77.1. Ющенко у Василівці восени 2004; цікаво, які стіни сьогодні прикрашає подарована йому картина з краєвидами Василівського замку? ☺
(світлина з архіву Л.І. Чижик)*

Після першого туру головні фаворити президентських перегонів, Ющенко і Янукович, набрали майже рівну кількість голосів виборців, і це неабияк злякало діючу владу – попри те, що ресурси адміністративного тиску і підкупу плебсу вони використали максимально, ніякої впевненості в перемозі не було, швидше навпаки.

Відчуваючи реальну можливість програшу, провладні сили пішли ва-банк: отруїли діоксином свого конкурента (В.Ющенка) і вдалися до масштабних і відверто нахабних втручань у весь виборчий процес, не перебираючи засобами фальсифікацій і спотворення результатів волевиявлення громадян. Це було просто огидним й образливим – виборців вважали за ідіотів, які все стерплять, або ж "терпілами" на жаргоні кримінальної влади, яка тоді жила "по поняттям".

Побоювання влади справдилися; екзит-поли одразу ж після виборів показали наступні результати: Ющенко – 54%, Янукович – 43%. Проте підготовлену до такої розв'язки команду прем'єра це ніскільки не збентежило; вони діяли за жартівливим картярським правилом «хто пише (рахує), той і виграє». І в першу ж ніч після голосування Центральна виборча комісія не зморгнувши оком почала оприлюднювати проміжні результати підрахунку голосів, з яких випливала невідворотна перемога Януковича; того ж дня, не чекаючи на остаточні підсумки, провладного проросійського кандидата з перемогою привітав і президент Росії Путін.

Після цього людей прорвало, їхній терпець урвався, і 22 листопада 2004 р. спалахнула Помаранчева революція. "Помаранчева", бо її символом став помаранчевий партійний колір опозиційних сил; "Помаранчева", бо стала однією з цілої низки тогочасних ненасильницьких кольорових революцій (див. мал. 77.2).

Мал. 77.2. На межі тисячоліть спалахнуло близько десяти «кольорових революцій» у постсоціалістичних та арабських країнах: Оксамитова в Чехословаччині (1989), революція Троянд у Грузії (2003), Тюльпанів у Киргизстані (2005), Кедрова революція в Лівані (2005), спроба Волошкової революції в Білорусі (2006), Жасмінова революція в Тунісі (2011) та інші. Все це були ненасильницькі, безкровні прояви масового протесту, якими міг би пишатися ідеолог ненасилля та мирних змін Магатма Ганді (з Мережі)

Всі кольорові революції, в силу свого пацифістського характеру, не можуть збройно захопити ресурсні бази своєї країни, а тому потребують іншого ресурсного забезпечення: коштів закордонних спонсорів і благодійних внесків самих протестувальників (підприємців і звичайних громадян). Не була винятком і Помаранчева революція в Україні 2004 р. Опозиція готувалася до неї заздалегідь: ще за добу до оголошення попередніх результатів голосування почали звучати заяви "нашоукраїнців" про фальсифікацію виборів на користь Януковича, а на київському Майдані Незалежності встановили намети й трибуни для можливих протестів. Коли ж не лишилося жодних сподівань на справедливий підрахунок голосів, лідери «Нашої України» закликали громадян виходити на вулицю і мирним шляхом відстояти свій вибір.

Прихильники імперської Росії звинувачують Помаранчеву революцію в її «експорті», «зовнішньому» походженні на кошти закордонних спонсорів; при цьому чомусь забувають, що сама Росія не шкодує ніяких ресурсів на втручання у внутрішнє політичне життя сусідів (і не тільки сусідів: сьогодні це ще й Сирія, Венесуела та інші *«російські інтереси»* в світі). Так. У 2004 р. іноземні уряди (зокрема США) і великі закордонні організації допомогли нам втриматися на власному шляху демократичної державності. Якби ж вони зробили були те ж саме в 1919-20 роках, чи в 1932-33-ix – то не сталося б усіх тих жахів 20-го століття! Іноді зовнішня підтримка – це єдина річ, що здатна врятувати від смерті і років безправ'я.

Початок було зроблено: 22 листопада 2004 року завирував київський Майдан і вже в наступний день на ньому зібралося декілька сотень тисяч українців, незгодних з політикою уряду і його методами "демократії". Зі швидкістю степової пожежі "майдани" хутко поширилися всією країною, дійшовши і до нашої Василівки. Це було не просто прагнення справедливого перерахунку голосів; це вже була битва світоглядів: неоімперія Путіна-Януковича (з пережитками радянської ідеології) зіштовхнулася з цінностями нової європейської держави (яку обіцяв Ющенко); радянське – проти національного, російське – проти українського. Ми знову опинилися на розломі світів.

В геополітичному вимірі, Європа тоді наступала на Азію, і лінія фронту пройшла по василівським землям (у 1990-их роках цей фронт пролягав по західноукраїнським областям, а тепер дійшов до південно-східних). Перехід від радянської ("совкової") до національної ідеї відбувався раптово і сприймався, як пробудження: наче розчищене від імперських намулів родове джерело знову починало невтримно струменіти, відновлюючи давно загублене русло. Згадувалося все: історія, традиції, мова...

Я точно знаю, коли став українцем – це листопад 2004 р. Відчуття єдності з рідною землею, з усіма тимá, хто лежить під курганами, а чи просто розсіяний кістками по степах – воно проросло в мені і якимось незбагненим чином перетворило на ланку в нерозривному ланцюгу народу. Відтоді самотності більше не було.

Можливо, те ж саме відчував у позаминулому столітті П.Куліш, коли *«було збуджено Шевченківську емоцію в душах нового покоління»* (Е.Маланюк), бо влучно описав той стан однією фразою: *«...і з того часу всі у нас поділились на живих і мертвих, та й довго це діляться»*. І з кожним роком Незалежності живих українців серед василівців стає все більше.

Наприкінці 2004 року багато моїх друзів перетворилося з аполітичних "пофігістів" у завзятих громадських активістів. Можливо мої однолітки увійшли у вікову смугу, коли люди починають *«більше думати про політику, аніж про жінок?»*, не знаю... ☺ Але піднесення було колосальним: ми створювали штаби, розробляли заходи боротьби за свої переконання, організували мітинги і протестні акції, перераховували зароблені кошти на "справу революції" і терпіли утиски старорежимної більшості. Три чверті василівців не підтримали змін і вороже ставилися до протестувальників, іменуючи події *«іржавою революцією»*, способом підзаробити *«американських»* грошенят на мітингах, ошуканством довірливих романтиків... Їм нізачо було не зрозуміти, як за ідею можна віддавати свій час, гроші, подекуди і життя, а не тільки заробляти на ній. Революційна доба підняла на поверхню доти сховане в глибинах людське нутро, притиснувши кожного до стінки сумління і руба поставивши одне питання: ти за, чи проти? В ту пору, на щастя, ніхто не загинув, але ми втратили багатьох друзів...

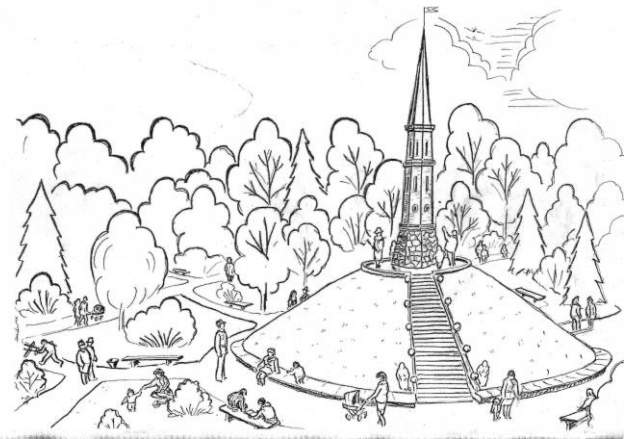
В січні 2005 року "біло-блакитно"- "помаранчеве" протистояння скінчилося і президентом України став той, хто отримав більшість голосів виборців – В. Ющенко. Щасливі протестувальники розійшлися з холодних вулиць по теплим домівкам святкувати перемогу, забувши, що «*Боротьба триває!*» і що окрім нас ніхто не "порішає" наших же справ. Це був типовий пережиток віри в доброго царя, в сильного лідера; замість того, щоби покладатися і розраховувати тільки на себе, на свідомість громадянського суспільства, яке тоді тільки-но народжувалося. Активісти залишили зайняті висоти, і незабаром на них знову повернулися вибиті з відти злочинці від політики. Але навіть ця коротка мить тріумфу і рік-два по ній – суттєво вплинули на життя України і василівців.

Ми більше стали українцями; ми менше стали боятися, усвідомивши силу громади; ми почали брати на себе відповідальність за майбутнє держави. В 2005 році виникало багато громадських ініціатив, і всі вони віталися. В приймальні тодішнього голови Василівської райдержадміністрації Василя Варецького (із запорізької команди О.Поляка) розглядалися всі цікаві проекти і звернення містян; особлива увага приділялася культурному благоустрою Василівки, створенню цілющої духовної атмосфери, привабливого обличчя міста, без яких неможливо виховати прекрасне нове покоління василівців (так вважав В.Варецький). Серед безлічі подібних проектів були: реконструкція Центральної алеї міста (з високими жовтими бордюрами – наче жовта цегляна дорога в Смарагдовому місті країни Оз, витими кованими ліхтарями "срібної доби" над алейними лавками і т.п.), оживлення єдиного в місті фонтана, давно вже засипаного землею і перетвореного в клумбу; перетворення замку Попових у привабливий готельно-туристичний комплекс на шляху з північних міст до південних морів (на трасі Москва – Сімферополь); відкриття пам'ятників В.С. Попову і Т.Г. Шевченку в центрі, водяної вежі-годинника; великого дитячого майданчика "Диснейленду" на місці колишнього дитячого садка №3 "Росинка", а нині дворища Пенсійного фонду; відновлення Василівського Петропавлівського храму, або ж, як мінімум, створення в розчищених церковних підвалах музею міста; і безліч інших ініціатив (див. фото 77.3).

Фото 77.3. Після Помаранчевої революції джерело фонтану, доти засипане землею, знову заструменіло; і до нього, як до оази в пустелі, потяглися малі і дорослі василівці; Варецькому довелося витримати безліч знущань за витрати «на розвагу»; але він наполягав, що лише духовно красива людина може стати економічно багатю

Не всім задумам судилося здійснитися (див. фото і мал. 77.4). Спалах Помаранчевої революції виявився "солом'яним вогнем" – яскравим, але швидкоминучим. Вже через рік від єдності помаранчевої команди не лишилося й сліду, а пришиклі було біло-блакитні імперці оговталися і пішли в контрнатуп на здеморалізованих націоналістів. Маятник історії знову хитнувся і полетів у зворотному напрямку.

Фото 77.4. В 2006 р. знесли Літню танцювальну естраду в міському парку, збудовану в 1970 р. на фундаменті Свято-Петропавлівського храму, поверх родинного склепу-усипальні Попових (від 1995 р. танці на кістках припинили з етичних міркувань). Не маючи коштів на відновлення храму (див. фото 44.4), вирішили тимчасово перетворити цей куточок парку на зону тихого відпочинку, спорудивши там пам'ятний курган у вигляді замкової вежі (робочій ескіз Савченка С.В.). Але помаранчева доба скінчилася раніше за втілення багатьох задумів

Кожне дерево чи кам'яна брила в м. Василівка мають свою неповторну історію: будь то залишки панського саду (див. фото 44.3) чи вапняковий фундамент церковно-приходської школи на вході в продуктовий базар зі сторони вул. Шевченка. Черговий пам'ятний камінь з'явився в місті й під час помаранчевих подій: ініціативна група на чолі з Варецьким хотіла встановити в райцентрі шикарний пам'ятник поету Шевченку. Бо складалася якась схиблена ситуація: в типово українському містечку один навпроти іншого височіли пам'ятники двом росіянам (москвіно-татарину Попову і москвіно-калмику Ульянову), і жодного – українцю! Тож, виправити цей "інтернаціоналізм по-російськи" вирішили Тарасом; але не тим старим дідуганом в папасі та бурці, на схилі своїх життєвих сил, образ якого нам вічно підсовувала Москва, а молодим і полум'яним борцем з московською неволею, в пору свого найбільшого творчого злету [планувався оригінальний пам'ятник з елементами водяного фонтану]. І от, на одне з Шевченківських свят проукраїнська помаранчева адміністрація В.Варецького разом з прогресивно налаштованими містянами урочисто встановила камінь на місці майбутнього пам'ятника Великому Тарасу – гранітну брилу в кутку Центрального майдану між будинком райдержадміністрації та провулком Виконкомівським. Але часу на проукраїнські справи вже не лишалося: розсварений помаранчевий Київ швидко втрачав і свій адміністративний вплив і довіру громадян, а слідом за ним рушилася і вся владна вертикаль. Місцевий олігархат став ігнорувати представників президента на місцях і відверто з них насміхатися, і з Варецького і з його каменюки: *«Васька припер цю каменюку, хай сам тепер і думає, куди її дівати. Ги-ги»*. А невдовзі Василя Варецького звільнили; "шевченківський" камінь майже десять років лежав недоречною брилою на узбіччі Майдану, поки не придумали перенести його до Московської церкви і перетворити на «Пам'ятник жертвам політичних репресій», прикріпивши відповідну табличку. Лежить він там під хрестом і сьогодні, а куди піде далі – і Бог не знає.

Наприкінці першого десятиріччя Третього тисячоліття нової ери помаранчевий вітер над Василівкою вщух. На згадку про нього лишилася височезна щогла з прапором навпроти райдержадміністрації; написана на прохання Володимира Мешкова *«Історія приплавневих степів»*; "алейка Варецького", яку нині вщент переробляють і купа милих серцю дрібничок. Та найголовніше, нікуди не поділося те відчуття національного пробудження, яке тоді відбулося – таке ж незабутньо яскраве, як і другий День Народження. Воно приходить зненацька, як і кохання: *«... національна свідомість – це своєрідна пульсація крові, це серце, а не голова. Національну свідомість можна обудити, ніколи не "прищепити" чи "вмовити"»* (Маланюк). Чи відчуває хтось, коли саме починає дути вітер його долі?

78. Від неосталінізму – до Революції Гідності

Багатьох василівців помаранчевий шквал застав зненацька; 75%, або ж $\frac{3}{4}$ населення Василівського району вороже сприйняли проєвропейські та проукраїнські зміни. Це наочно демонструє статистика голосувань по нашому територіально-виборчому округу з центром у місті Василівка (див. мал. 78.1):

- 1998 рік, чергові парламентські вибори – 36,83% за Компартію Симоненка (I місце);
  - 1999 рік, другий тур президентських виборів – 55,91% за комуніста Симоненка;
  - 2002 рік, чергові парламентські вибори – 36,71% за Компартію Симоненка (I місце);
  - 2004 рік, третій тур президентських виборів – 73,77% за проросійського Януковича;
  - 2006 рік, чергові парламентські вибори – 58,17% за проросійську Партію Регіонів;
- разом з Партією Вітренко (7,05%) і Компартію Симоненка (4,56%) – в сумі все ті ж ~ 71%;
- 2007 рік, позачергові парламентські вибори – 59,21% за Партію Регіонів (та ж сума);
  - 2010 рік, другий тур президентських виборів – 74,55% за проросійського Януковича;
  - 2012 рік, чергові парламентські вибори – 46,97% за проросійську Партію Регіонів;
- разом з Комуністичною партією України (22,70%) – в сумі все ті ж ~ 70%;

[більш детальну інформацію щодо електоральних вподобань наших земляків і їхнього політичного профілю можна отримати з Додатку Ч. Х.Б наприкінці поточної частини книги].

*Мал. 78.1. Василівський ТВО (нині №79) завжди був "червоною плямою" на політичній мапі Запорізької області й тим паче України, з потужною прорадянською ностальгією та проросійськими симпатіями. Селекція *Homo sovieticus* на теренах нашого краю була, як ніде успішною. Крім того, місцеві проукраїнські традиції жахливо розчинила величезна кількість переселенців з усіх куточків колишнього СРСР в місця союзних мега-новобудов (м.Енергодар, м.Дніпрорудне, смт.Степногірськ). За підтримки імперії більшість*

прибульців не те що відмовилася переходити на українську мову і традицію, а ще й вимагала від тубільців спілкуватися з ними панівною імперською мовою і дотримуватися імперських звичаїв. Навіть сьогодні в їхньому ставленні до української державності мало що змінилося

Не дивно, що переважна більшість василівчан зненавиділа В.Ющенка і всі починання націоналістів 2005 – 2008 років: відкриття секретних архівів радянського КДБ, заснування інституту національної пам'яті на чолі з В.В'ятровичем, визнання Голодомору 1932-33 років геноцидом українського народу, обов'язкове дублювання іноземних кінофільмів державною мовою, відкриття першого в історії України пам'ятника С. Бандері у Львові, перехід на ЗНО школярів замість вступних іспитів до вишів, вилучення книг радянського періоду з державних книгозбірень, проведення 24 серпня 2008 року першого за сім років військового параду в центрі Києва і т.п. Шлях до Української Соборної Самостійної Держави (УССД), який ще сто років тому прокреслив Міхновський, для багатьох із нас виявився доволі довгим і тернистим.

З перших же днів роботи помаранчевої команди "колективний василівець" натхненно чекав на її провал, зятято повторюючи: «Ось постривайте; ще перекусаються вони, як павуки в банці!». І лідери помаранчевого руху цілком виправдали їхні бажання: коаліція розпалася, у верхніх ешелонах влади почалася гризня, а в нижніх – неприхований саботаж їхніх наказів.

Останньою краплею розчарування стала світова економічна криза 2008 р. (найгірша з часів Великої депресії 1929 -1930 рр.), яку недоброзичливці теж цілком повісили на Ющенка і Помаранчеву революцію. Розпочавшись з банкрутства великих фінансових установ у США, криза швидко поширилася надзвичайно взаємопов'язаним світом і восени 2008 р. вдарила по Василівці скороченням бізнесу, зростанням безробіття і зменшенням прибутків (де та Америка і де Василівка? але в глобальному світі – ми поруч, на поверхні однієї планетної кульки). Від остаточного краху українську економіку і курс гривні тоді врятував тільки кредит МВФ.

На кінець 2008 р. курс гривні вдалося стабілізувати на рівні 8 гривень за долар, але цей успіх аж ніяк не влаштував нашу добросусідку Росію і, користуючись нагодою, вона вирішила добити ослаблену українську економіку: 1 січня 2009 року в 9 годин похмільного ранку по всім телеканалам показали ошелешеним і заспанним василівцям, як Росія рішуче перекриває газовий вентиль на кордоні з Україною – посеред зими, в розпал опалювального сезону. Розпочалася відверта "газова війна" росіян з українцями на тлі триваючої глобальної фінансової кризи 2008 – 2009 років.

Всі ці зовнішні та внутрішні негаразди вщент знищили рейтинг помаранчевих лідерів і легко привели до влади їхніх біло-блакитних опонентів. У 2010 році президентом України став проросійський Янукович і, розвернувши голоблі нашого українського чумацького возу на 180°, повів Україну від Європи назад до Москви. Три чверті василівців (74,55%) з радістю поміняли європейські (читай українські) орієнтири на московські (читай російські) цінності: язик, радянську історію, імперські інтереси. Маятник нашої долі знову хитнувся в інший бік.

Найперше, зміни торкнулися символів – так завжди відбувається в битві світоглядів: спочатку б'ються вже давно загиблі герої, а потім черга доходить до живих людей. З перших же днів приходу до влади В.Януковича, навесні 2010 р. у С.Бандери і Р.Шухевича відібрали звання Героїв України, а в Запоріжжі вперше за півстоліття(!) встановили пам'ятник Сталіну (див. фото 78.2). Ці знаки чітко окреслювали шлях подальшого розвитку нашого краю.

Фото 78.2. Погруддя Сталіну (кольору сталі) в Запоріжжі урочисто відкрили в травні 2010 року (цікаво, що в Радянському Союзі хрущовської чи брежневської доби ініціаторів цієї витівки швидше за все розстріляли б; парадокс ситуації полягав у тому, що спробу реставрації тоталітарного режиму здійснювали демократичними методами вільного суспільства ☺). Честь українського Запоріжжя врятувала місцева молодь, яка в грудні того ж року знищила пам'ятник тирану (за що й отримала до трьох років позбавлення волі). Восени 2011 р. місцеві сталіністи відновили погруддя, яке остаточно знищили "невідомі" лише восени 2017 р. (з Мережі)

Битву символів продовжила реальна антиукраїнська політика Януковича, спрямована проти суверенітету власної держави: на 25 років подовжили термін перебування російського чорноморського флоту на базах українського Севастополя (2010 р.); прийняли мовний закон, який прирікав українську мову на зникнення так само, як це відбулося з білоруською мовою (2012 р.); і нарешті повністю відмовилися від підписання вже готової асоціації з Євросоюзом (листопад 2013 р.). Ми вперто і неухильно поверталися в Російську імперію не лише на рівні абстрактних символів, але й у дійсному житті.

Ну, і що в цьому поганого? Наші батьки так жили і нічого, і нас народили і виховали. Та насправді, нічого привабливого в поверненні до Російської імперії, яка тепер називалася Російською Федерацією, не було; ця азійська мегадержавка в III-му тисячолітті не мала чим похвалитися, окрім своєї неперевершеної, як завжди, пропаганди. Та навіть найдосконаліша брехня не витримує конкуренції з наочним досвідом: доба "залізних завіс" минала, українці все більше мандрували закордонами і мали змогу порівнювати звичний Русській мір із новим Західним світом. І майже завжди ці порівняння склалися не на користь Московії: дороги, культура побуту, зарплати, рівень освіти і лікування (еліта вчила своїх дітей і лікувалася за кордоном), автомобілі й практично вся побутова техніка, свобода слова і правосуддя... і цей перелік можна продовжувати безкінечно. Як зауважив з трибуни Держдуми Росії тогочасний депутат: «про яке світове лідерство Росії може йтися, якщо навіть олівці в стінах цього залу – іноземного виробництва!...». Наші батьки не мали вибору; але сучасна Україна, розташована на межі двох світів, такий вибір має; і в своїх побутових вподобаннях ми його вже зробили.

Коли в листопаді 2013 р. влада Януковича категорично відмовилася від асоціації з Евросоюзом на користь Митного союзу з країнами СНД (насамперед з Росією), це породило чергову протестну акцію в Києві під назвою Євромайдан. Подібних "майданів" до того вже було чимало: автомайдан, податковий, мовний майдан тощо. Здебільшого, вони ні до чого не призводили і не заважали команді Януковича гнути свою бізнесову і проросійську лінію. Так мусило бути і цей раз, але... Близько 4-ої години ранку 30 листопада озброєні бійці урядових загонів оточили нічні рештки Євромайдану в центрі Києва (здебільшого студентську молодь) і почали криваву бійню, внаслідок якої п'ята частина з чотирьох сотень мирних протестантів отримала поранення різного ступеня тяжкості.

Це було щось небачене в українській політиці, абсолютно дике, жорстоке і невластиве українцям явище; необґрунтована люта агресія проти безборонної молоді під національними прапорами і символами Евросоюзу. Жоден з попередніх, ще більш емоційних мітингів у нас ніколи не доходив до великої крові, бо навіть недруги для українців завше були не ворогами, а лише воріженьками: *«згинуть наші воріженьки, як роса на сонці»*. Силовий розгін мирного зібрання – категорично неукраїнський стиль поведінки.

Брутальне, майже біблійне побиття дітей на Майдані Незалежності в Києві викликало обурення та бурхливу гнівну реакцію не лише серед прибічників Євроінтеграції, але й серед прихильників Митного союзу (яких тоді в Україні було порівну). Відразу ж це стало чимось більшим за просто вибір зовнішньополітичного курсу – Європа чи Росія; йшлося вже про те, лишатися вільними громадянами демократичного суспільства, чи знову дозволити перетворити себе на рабів тоталітарного режиму?

Наступним же днем на центральні вулиці Києва вийшло до півмільйона протестантів; менш велелюдні мітинги пройшли майже в усіх обласних містах, в т.ч. і в Запоріжжі. Перша вимога до влади – покарати винних у силовому розгоні мирних демонстрантів 30 листопада. На що команда Януковича відповіла нахабною відмовою та подальшими погрозами. Відтоді протистояння диктаторському режиму стало справою честі, а пересічний Євромайдан виріс у всенародну Революцію Гідності.

Всю зиму зростав рівень напруги на майданах нашої країни; ані морози, ані новорічні свята його не остудили. Навколо наметових містечок (зі штабами, кухнями і медпунктами) з'явилися барикади під охороною добровільних загонів самооборони; до небачених розмірів розгорнувся волонтерський рух усебічної підтримки протестантів, які виступили проти всієї державно-адміністративної системи: президента, парламентської більшості, СБУ, внутрішніх військ, судів, олігархів-роботодавців тощо. Ця боротьба проти кліки Януковича, яка підбила під себе всю країну і за якою стояла потужна Росія, здавалася безперспективною; перемогти в цій ресурсно-нерівній битві можна було тільки за рахунок надзвичайного ентузіазму і віри. Бо навіть у лікарню не можна було звернутися з отриманими на майдані травмами без ризику бути ув'язненим чи, ще гірше, викраденим з лікарняного ліжка і закатованим насмерть десь у лісосмузі, як це сталося з Юрієм Вербицьким. Його задубіле тіло знайшли 22 січня; в цей же день почався снайперський відстріл мітингуючих на Майдані: Сергія Нігояна, Михайла Жизневського, Романа Сеніка...

Після цих смертей громадянсько-владний конфлікт перетнув межу неповернення; бо жоден компроміс не здатен повернути до життя вбитих людей. Питання відразу стало руба: або ми – або вони, або майданівці досягають зміни влади – або влада Януковича топить їх у крові та репресіях. Фаза мирного протесту скінчилася, розпочалася збройна фаза революції. Вбивства 22 січня пробудили до дії навіть самих інертних василівців: лишатися аполітичним і витримувати нейтралітет у кривавих подіях стало просто нестерпним і навіть аморальним. Дехто з моїх знайомих, владнавши справи з роботою, пакував каремат зі спальником і своїм коштом рушав на захист центрального Київського Майдану; інші знайомі їхали автобусами в Київ, за гроші постояти на провладних мітингах; серед василівських спортсменів знайшлися й такі, що цілком успішно підробляли "тітушками" – цивільними бойовиками-найманцями, і більшість тодішніх василівців їх за це не засуджувала [3/4 мешканців Василівського краю на попередніх виборах голосувало за Януковича і продовжувало його підтримувати попри всі злочини режиму; на кожного василівського "майданутого" доводилося по три "тітушки"].

У відповідь на вбивства, 22 – 25 січня в усіх областях (окрім Донецької та Криму) під стінами облдержадміністрацій та мерій відбулися багатолюдні бурхливі мітинги, які в десяти західних областях завершилися їхнім захопленням – там владу змусили піти на компроміс із повстанцями. Але в південно-східних областях режим Януковича впевнено тримав ситуацію під контролем, спираючись на більшість своїх прихильників.

Справжнім дивом стали протестні мітинги під стінами Запорізької облдержадміністрації – одні з найчисельніших у всій південно-східній Україні, майже в самому серці електоральної вотчини Януковича! 26 січня було дуже холодно; морозний вітер з Дніпра наскрізь продував шапки й кожухи, але рішуче налаштовані запорізькі майданівці весь день тримали в облозі держадміністрацію, в яку тодішній запорізький мер О.Сін особисто завіз чотири автобуса з "тітушками". Увійти в будівлю протестантам не вдалося: щільні кордони міліції, погрози з верхніх поверхів залити весь майдан і людей (у 20°-ий мороз!) водою з пожежного шлангу (який демонстративно виставили у вікно), гранати з подразнюючим газом, кинуті з ганку в натовп людей – зірвали спробу штурму Запорізької держадміністрації. В той незабутній день вперше відчув, як поруч оглушливо рвуться вибухи, як їдкий газ не дає дихати і вже ні про що не думаєш, окрім можливості просто вдихнути; але разом з тим, тоді ж пізнав, і що таке згуртованість у спільній справі з абсолютно незнайомими людьми: достатньо погляду у вічі та пари слів, щоби збагнути – поруч свій/своя, не випадковий у цьому місці й часі соратник, такий же "ненормальний" романтик свободи, як і ти. Назавжди лишається в пам'яті: і багаття в залізних бочках на клумбах перед осадженою облрадою (за стінами якої вже готувалися до жорстокої зачистки майдану), і гра у футбол бляшанкою на перекритому навпроти проспекті (щоби хоч трохи зігратися в тому дошкульному морозі), і пісні, і різні кричали, і дух свободи (див. фото 78.3). Перемерзнувши за весь день, вечірньою електротягою рушив додому; а на ранок дізнався про нічну бійню на запорізькому майдані і травлю активістів по всьому місту.

Фото 78.3. Ейфорія та розгром Запорізького майдану 26 січня 2014 р. – найбільшого в усій південно-східній Україні протестного заходу тієї революційної зими (світлина з Мерезжі)

У Василівці нічого подібного не було; наше місто прикрашали провладні білборди з посланнями від Януковича, і всієї мужності вистачало тільки псувати їх вночі, допоки ніхто не бачить. Загроза фізичного і кримінального переслідування зі сторони озвірілої влади і її прихильників була надзвичайно високою. Але чим сильніше тиснув на громадян режим, тим упертішим ставав рух українців до волі, особливо нестримною була наша славна українська молодь:

МАМО, Я – ЕКСТРЕМІСТ !

Нас вчора травили газом,

Та я не боявся власти – у мене тепер є вісь.

Мамо, я – екстреміст!

Бо брат мій, що прагнув волі,

Стояв на морозі голим, та поглядом линув ввись.

Мамо, я – екстреміст,

Вдихаю дими Майдану,

Життя своє, Богом дане, гартую під кулі свист.

Мамо, я – екстреміст,

І шляху назад не буде,

Бо в моїх пробитих грудях гуркоче, мов грім – "Борись!".

Мамо, я – екстреміст,

Я кров'ю скропив землю,

Вірю – мені проститься завтра, а чи колись.

Мамо, я – екстреміст,

Я вже не боюся смерті.

Війна потребує жертви... Рідна моя, молись !!!

(23.01.14. Автор невідомий).

І таких "екстремістів" зібралось на Майдані достатньо, щоби 18 – 20 лютого 2014 р. витримати безперервний 17-годинний штурм барикад наметового містечка з використанням бронетехніки (2 бронетранспортера повстанці знищили) і потім, попри величезні втрати, піти в наступ з дерев'яними щитами проти бронебійних куль снайперів на палац перепудженого президента. Це вартувало Україні понад сотню життів її найкращих дітей... Для країни – це статистика – плюс-мінус; але у кожної окремої людини є тільки одне життя – 1,0 (одне ціле, нуль десятих) і ніяких половинчастих рішень і компромісів; коли його не втримуєш – воно зникає абсолютно і без залишку. І майданівці гостро усвідомлювали все це. «Коли почали силовики стріляти, люди, молоді хлопці, ставали в чергу до сповіді і сповідалися на смерть... Це вразило всіх священиків, які сповідали їх... Люди змінилися, люди йшли на смерть заради України» (Глава УГКЦ Святослав Шевчук).

Після масових розстрілів протестантів на київському Майдані, події в державі стали некерованими; Янукович, злякавшись наслідків учинених за його потурання страт, кинувши все і вся напризволяще, хутко втік через Крим до своїх покровителів у Росію; слідом за ним тарганами порснули в усі щілини й інші посадовці та спонсори кривавого режиму.

23 лютого 2014 року Запорізька ОДА, так звана «цитадель Януковича в Запоріжжі», мирно, практично без опору, відкрила двері для журналістів, громадських спостерігачів та активістів Майдану. Губернатор Пеклушенко зник, як і всі його заступники. Режим упав.

В одну мить Україна залишилася без президента і майже без парламенту, без вищих очільників СБУ, поліції, армії, правосуддя тощо. Для відновлення легітимної влади, негайно були призначені позачергові президентські та парламентські вибори. Але на їхнє проведення і налагодження нового політичного життя ще потрібен був час, якого поранена країна вже не мала – причетна до снайперських розстрілів Москва одразу ж посунула свої війська на Крим і Донбас, провокуючи там створення незалежних від України і залежних від Росії "народних республік". Так, не оговтавшись від потрясінь, ми отримали нову російсько-українську війну.

79. Василівка в російсько-українській війні

Розстріл демонстрантів на Майдані Незалежності в Києві, здійснений за наказами та під керівництвом представників російського ФСБ, своєю невластивою українцям жорстокістю шокував навіть бувалих кримінальних авторитетів з команди Януковича, змусивши їх усе кидати і втікати геть. Ця слабодухість українських політиків сплутала всі карти російському ФСБ, якому враз довелося переходити до плану «Б» на шляху поглинання України. 20 лютого 2014 року, найкривавіший і переломний день на Майдані, став також і першим днем чергової російсько-української війни, що й зафіксовано на зворотній стороні медалі Міністерства оборони РФ, запровадженій в березні 2014 р. «ЗА ВОЗВРАЩЕНИЕ КРЫМА 20.02.14 - 18.03.14» (див. фото 79.1).

Перемога Майдану спонукала Росію до термінової окупації Криму. 27 лютого 2014 р. підрозділи спецназу Головного розвідувального управління Генштабу РФ та 45-го окремого повітрянодесантного полку Збройних сил РФ захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів Автономної Республіки Крим; а військові частини кримського угруповання Збройних сил України стали об'єктом їхніх провокаційних нападів (див. фото 79.2).

Фото 79.2. Захоплення українських військових баз у Криму "зеленими чоловічками" без жодних розпізнавальних знаків і перемовин, весна 2014 р. (світлина зі Всемережжя)

В ніч проти 27 лютого (всього через тиждень після масових розстрілів у Києві) над будівлями Верховної Ради та Уряду АР Крим "зелені чоловічки" підняли російські прапори. А вже 17 березня в Кремлі Путін підписав Договір про прийняття Республіки Крим до складу Росії; наступного дня анексію нових територій ратифікувала Рада Федерації Росії.

Фото 79.3. "Багатотисячний" мітинг у райцентрі Василівка проти загарбання Криму Росією, весна 2014 року; «Голос волаючого в пустелі» – то про наш край і наших землячків

В хаосі Майданових подій Україна не змогла утримати Крим – ніхто не знав, хто в країні головний, хто кому підпорядковується: "легітимний" президент і головнокомандувач Янукович втік на територію противника, а до виборів нового законного очільника держави ще мусило спливати декілька місяців – тож, в усьому гостро відчувалися безголів'я і непевність. Цей стан розгубленості та безвладдя миттєво використала Росія, відчувши безкарність за свої дії в Криму. Ще тільки-но проминули 40 днів після загибелі героїв Небесної Сотні, а на сході нашої країни "зелені чоловічки" РФ вже почали штурмувати приміщення тамтешніх облдержадміністрацій, намагаючись відтяти всю південно-східну Україну: 6 квітня захопили Донецьку ОДА, а за тиждень, 13 квітня, черга дійшла і до Запоріжжя (див. фото 79.4). Проте з містом козацької слави у сепаратистів відторгнення не вийшло: їх оточили переважаючі націоналістичні сили запорожців і закидали яйцями та борошном; після чого непевна міліція вивела горе-штурмовиків крізь влаштований їм коридор ганьби та відпустила, не вважаючи посягання на територіальну цілісність держави абияким злочином.

Фото 79.4. «Ясна неділя» в Запоріжжі 13 квітня 2014 року: від розмахування прапора Запорізької Народної Республіки – до частування яйцями і коридору ганьби (фото з Мережі)

Завдячуючи запорізьким активістам, в квітні 2014 року Василівка лишилася в складі незалежної України. Проросійські "народні республіки" змогли закріпитися тільки на частині Донецької та Луганської областей, і проти них 14 квітня після революційний Київ розгорнув Антитерористичну операцію (АТО), яка невдовзі переросла в справжнісіньку війну з Росією.

На цю війну вирушили нечисленні боєздатні підрозділи Збройних сил України (яких на той час було дуже мало, бо за чверть століття незалежності армію ніхто не розбудував) і найрізноманітніші загони патріотичних громадян зі своїм одягом і харчуванням (іноді прямо з Майдану), без державного утримання і забезпечення (своїм коштом і ризиком), які невдовзі сформували декілька десятків добровольчих батальйонів – *добробатів* [Згодом, добровольці мали неабиякий клопіт з визнанням та отриманням посвідчення «Учасника бойових дій», бо в українському законодавстві поняття «доброволець» і «добровольче формування» відсутні].

З весни 2014 р. чоловіків Василівського р-ну почали мобілізувати до війська (всього в 2014 - 2015 р. відбулося шість хвиль мобілізації). Одні – добровільно зверталися у військкомати, залишивши вдома невідкладні справи і рідних; інші "косили" від призову, як могли: переховувалися, обростали болячками тощо. І щодня всі без винятку прикипали очима до мапи «Ситуація на сході України» (див. мал. 79.5), бо все це відбувалося на кордоні Запорізької області.

До кінця літа АТО тривала цілком успішно: острівці збройного сепаратизму стрімко танули, і гадалося, ще мить і хвиля проросійського спротиву відкотиться за "поребрік".

Мал. 79.5. Ситуація на сході України, на кордоні із Запорізькою областю, станом на 24 серпня 2014 р. (з Мережі)

Але в ніч на День Незалежності, 24 серпня 2014 р., після артилерійських обстрілів позицій Збройних сил України з території Росії в нашу країну віроломно вторглося дев'ять батальйонно-тактичних груп: 3500 осіб особового складу; до 60 танків; до 320 БМД (БМП); до 60 гармат; до 45 мінометів; 5 ПТРК. Сили вторгнення йшли без розпізнавальних знаків, ще довго підтримуючи в очах протиукраїнськи налаштованих людей ілюзію «нас там нет».

Одразу ж, співвідношення сил між українськими та проросійськими підрозділами на ділянці вторгнення поблизу міста Іловайськ (сині стрілки на мал. 79.5) стало критичним: особовий склад – 1 до 18; танки – 1 до 11; бронетехніка – 1 до 16; артилерія – 1 до 15; «Гради» – 1 до 24. Перекинути ж сюди підкріплення з інших ділянок фронту Україна не могла: його не було; до того ж, вздовж усього східного кордону Росія скупчила 35 батальйонно-тактичних та ротно-тактичних груп; понад 45 000 військовослужбовців; до 160 танків; 1360 БМП (БТР); 350 одиниць артилерії; 130 одиниць реактивних систем залпового вогню; 192 бойових літаків; 137 вертольотів – усе це могло щомиті перейти в наступ на решті ділянок кордону, які теж необхідно було чимось прикривати.

Це несподіване вторгнення росіян за пару днів призвело до оточення наших військ в районі м. Іловайськ. Змагатися зі значно переважаючими силами ворога українці не могли і пішли на переговори з Першим заступником начальника Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації М.В. Богдановським, обумовлюючи можливість відступу українських вояків. Перемовини тривали декілька днів, і нарешті російська сторона погодилася надати гуманітарний коридор для виходу з оточення військовослужбовців ЗС України. Насправді ж, ці декілька днів росіяни використали для облаштування тактично вигідних вогневих позицій за маршрутом руху сил АТО, аж ніяк не збираючись їх відпускати.

29 серпня 2014 року почався організований вихід оточених українських підрозділів з Іловайського казана – у небойовому порядку, за узгодженими маршрутами, як того вимагала російська сторона. Проте ця "домовленість" була пасткою, і колони на марші розстріляли за безпосереднім наказом командування Генштабу ЗС РФ, наче мішені в тирі: в гуманітарному коридорі, впритул, з важкого озброєння. За лічені години сотні українських добровольців і мобілізованих вояків було вбито, безліч поранено і взято в полон. Вбили найвмотивованішу більшість захисників донецького сектору «Б»; шлях на південну Україну для проросійських військ лежав відкритим.

Чутки про Іловайську трагедію зворушили всіх василівців: лінія фронту наближалася і незабаром пролягла в якихось 200 км від нашого міста (див. мал. 79.6); приблизно стільки ж було і до вже захопленого росіянами Криму. Восени 2014-го василівці жваво обговорювали план Росії пробити сухопутний міст вздовж Азовського моря до анексованого півострова, і вирішували практичні питання, чи потрапить їхня хата і «садок вишневий коло хати» до цього проходу, чи ні? Саме тоді, після Іловайська, більшість із нас чітко усвідомила, що шкурна загроза спокою і добробуту міститься не десь ген за обрієм на далекому київському майдані чи Донеччині, а вже готується постукати в наші двері системою залпового вогню «Град».

Реальність "домашньої" війни спонукала до напруження додаткових сил і резервів: якщо до тих пір більшість василівців вважала війну не своєю, відмахуючись чи виміахуючись фразою: «Ось коли в мій двір прийде ворог – отоді я покажу, який я вояк! О-го-го!», то тепер цей фокус не спрацьовував. Війна вже була на порозі.

Щоправда, $\frac{3}{4}$ проросійськи налаштованого населення Василівського району нікуди не ділося, але $\frac{1}{4}$ патріотичних василівчан творила дива: багато чоловіків і жінок пішли на фронт зі зброєю в руках (по мобілізації, чи в добробати); а ті, що з різних причин лишилися вдома, взялися всіляко їм допомагати оснащенням, одягом, продуктами і всім-всім (див. фото 79.7).

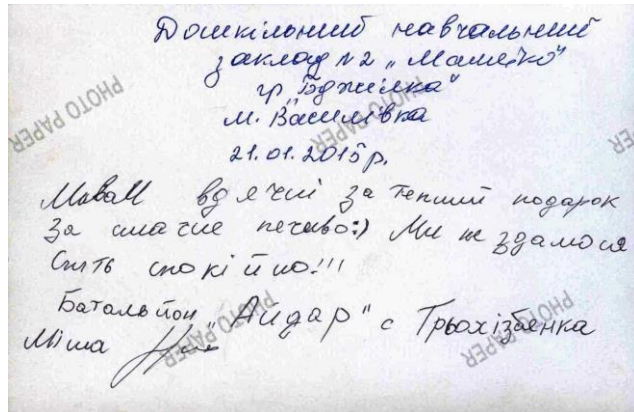

Фото 79.7. Ті перші роки війни лишили по собі безліч незабутніх спогадів і знайомств: мужні вояки, невтомні запорізькі волонтери, щирі василівські душі. На цих світлинах Люда Бекерська і Лена Шарко пакують передані мешканцями Василівського району речі та сплетені волонтерами маскувальні сітки для відправки на фронт; а ось, Володя Селезньов уже вивантажує їх зі свого авто на передовій, буквально в кілометрі від ворожих позицій; ось ще гостинець від сухоіванівських фермерів (дві заморожених баранячих туші) нашим козакам; а цю світлину малі "Бджілки", зусиллями яких наповнювався волонтерський вулик, надіслали з власноруч виготовленим печивом бійцям... Власне, за цих "бджілок" вони і воюють

Всіх славних василівчан, які долучилися до нашої маленької перемоги над веле-тенською Росією, годі назвати. Але не маємо права забути тих, хто віддав задля цієї перемоги не лише свій час, молодість і здоров'я, а й саме життя (див. фото 79.8). Цей список неповний:

Руслан Кушов
(21.02.1977 – 13.08.2014)

Гаврило Зелінський
(17.09.1976 – 29.08.2014)

Олексій Сергєєв
(06.08.1975 – 29.08.2014)

Ігор Митрога
(11.06.1970 – 12.02.2015)

Сергій Бурлака
(08.09.1977 – 25.03.2016)

Михайло Гончаренко
(19.02.1991 – 23.07.2014)

Олександр Жуков
(23.08.1986 – 28.10.2017)

Роман Мамасуєв
(20.02.1983 – 22.12.2016)

Ігор Ігнатенко
(17.11.1963 – 12.04.2019)

Фото 79.8. Наші земляки, які добровольцями пішли на фронт і лишилися на війні назавжди

Боротьба за незалежну Україну триває не лише в збройних сутичках із зовнішнім ворогом, але й у повсякденному житті, далеко від передової. Серед цих внутрішніх фронтів: позбавлення від імперської прокомуністичної та проросійської символіки (у Москві багато різних личин: монархічна, радянська, демократична тощо), створення мовного кордону на шляху поширення «руського мира», розбудова власної церкви і маскультури, та безліч інших посилюючих кожному способів боротьби за власну державу. Від успіхів на цих ділянках битви наша перемога залежить не менше, ніж від збройного протистояння на зовнішніх фронтах.

Однією з таких "ліній високої напруги" стала декомунізація Василівки в 2015-2016 рр. На просторах країни (переважно в західних областях) цей процес поволі тривав ще від часів розпаду Радянського Союзу, активувався в роки правління В.Ющенка, а після Революції Гідності перетворився на справжнісінький "ленінопад": за перший післяреволюційний 2014 рік пам'ятники Леніну були демонтовані в усіх підконтрольних Україні обласних центрах, окрім Запоріжжя. Навесні 2015 року Верховна Рада прийняла пакет законів про декомунізацію, і вже до літа на всю Запорізьку область залишилося лише декілька головних пам'ятників Леніну, серед яких: 20-метровий у Запоріжжі поблизу Дніпрогесу і ...василівський вождь світового пролетаріату, навколо якого розгорнулася епохальна "битва за Леніна".

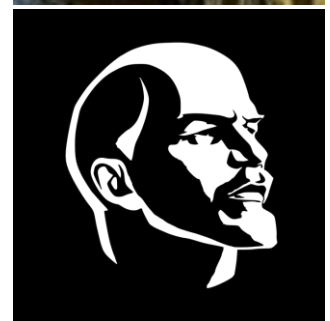
В серпні 2015 року відомий василівський художник-карикурист Олександр Зінов'єв спробував привернути увагу громадськості до існуючої проблеми декомунізації та написати на постаменті вождя жартівливу фразу: «Сніміть мене, нарешті, а то сам спрыгну. Ленин», як було намальовано на одній із його карикатур. Але встиг вивести лише декілька слів, і його скинув з драбини спиною на мармурові сходи старий озвірілий землячок із назагал ворожого натовпу розбурханих прихильників вождя (при цьому товаришу Олександра зламали руку). Одразу ж на місце політичного злочину прибула міліція, охорона з автоматами, і лише потім в атмосфері всезагального прокляття та хули хтось додумався викликати для постраждалого «швидку допомогу» (див. фото 79.9). На цьому образі художника не закінчилися: персонал лікарні зло зауважив йому, що нех... туди було лізти; міліція вважала правопорушником за статтею «хуліганство»; співробітники СБУ там же на лікарняному ліжку випитували, від якої політичної партії він «чуділ» [дослівно]; а в обласному департаменті культури Олександра пообіцяли звільнити з роботи. І все це агресивне неподобство зі сторони чиновників і плебсу відбувалося на третьому році жорстокої війни з Російською Федерацією, правонаступницею ленінського Радянського Союзу. « – Війна? Закон України про декомунізацію? Ні, не чули... »

Фото 79.9. В неділю, 9 серпня 2015 р. спроба привернути увагу влади до необхідності демонтажу і перенесення пам'ятника вождю тоталітарного режиму з центру м. Василівка на територію місцевого музею (про що вже домовилися) ледь не обернулася трагедією: прорадянська більшість василівців не дозволила чіпати дідуся Леніна і мало не понівечила 51-річного художника Олександра Зінов'єва

Невідомо, як би надалі склалася доля василівських активістів декомунізації, якби в грудні того ж року по всій Україні не заборонили діяльність Компартії. До того ж, танули всі терміни, відведені місцевим радам на позбавлення від символіки радянського режиму, після яких саботажників уже могли карати. Василівський бастион комунізму тримався так довго, як міг, але в 2016 році капітулював і він. З початку року, попри спротив доволі вагомої частки мешканців, почалися мляві «громадські обговорення» стосовно перейменувань василівських вулиць (фото 79.10). Протягти хоч одну націоналістичну назву (вулиця Героїв, Івана Богуна, Байди/Вишневецького, Стуса чи Вересая) не вдалося. Натомість довелося рішуче відбивати спроби підмінити декомунізацію черговим московщенням; так, центральну вулицю Чекістів наполегливо радили назвати на честь поміщика Василя Попова, а вулиці Леніна – повернути її дореволюційну назву Юріївська (син В.П. Попова). По всьому, затверджений список назв почав нагадувати сезонно-фруктове асорті: Весняні, Осінні, Яблуневі, Калинові, з незмінною присутністю Центральної та Соборної вулиць (зате доволі аполітично); це наслідок усіляких компромісів, прийнятних на той момент, а не свідчення убогої фантазії його творців (вулиці Соборні та Центральні з'явилися в багатьох населених пунктах). Перемогою було вже те, що з мапи Василівки зникли маркери тоталітарного режиму, як колись, ще за радянських часів прибрали вул. Сталіна (Театральна) і Жданова (Тополина), які теж були «нашей историей».

Фото 79.10. Знову ж таки "багатолюдні" громадські слухання щодо декомунізації та перейменувань василівських вулиць, проведені 18.02. 2016 р. в приміщенні довоєнного Будинку пролетарської культури імені Горького (теж колись перейменованого). Ну, і як, скажіть, з такою фізіономією боротися з культом Леніна? А довелося... © (світлина і малюнок зі Всемережжя)

Василівський Ленін вперто продовжував стояти в нашому райцентрі ще й після того, як у березні 2016 року демонтували його обласного боса поблизу Дніпрогесу, залишаючись ледь не «останнім з могікан» на всю Запорізьку обл. Та врешті-решт пішов у минуле і він. Чи був цей пам'ятник твором високого мистецтва, а чи важливою історичною пам'яткою, в тому числі й для історії Василівського краю? Враховуючи те, що за повних 69 років тоталітарного режиму тільки пам'ятників Леніну встановили понад 2 мільйона штук – нічого унікального в них не було. А якщо згадати, що за все своє життя Ілліч жодного разу не був навіть проїздом в Україні та не вимовив жодного українського слова – то й зовсім абсурдно видається його неймовірна присутність в культурно-історичному ландшафті нашого краю. З такою рясністю зустрічається хіба-що релігійна символіка, на кшталт християнських хрестів, статуеток Ісуса, Діви Марії чи Будди. Саме таке, релігійне, значення вкладалося і в канонізовані пам'ятники Леніну. Тож, у 2016 р. у Василівці з постаменту прибрали не скульптуру діяча революційної доби В.І.Ульянова (Леніна), а звичайнісінький ідол віджитої ідеології, заплямованої кров'ю і потом мільйонів людей. В цьому сенсі, шкодувати за ним не варто.

80. Крок уперед

Збройна, ідеологічна, гібридна війна з Росією триває і сьогодні. Проминуть роки, але ця фраза не постаріє і, на жаль, сприйматиметься, наче щойно написана. Це для сучасників нинішня війна здається винятковою і "Великою", хоча в 1709, 1775 чи навіть у 1932-33 було набагато гірше. З війною доводиться жити: поруч з нею, в ній самій, і не дозволяти їй понад міру пригнічувати наше світосприйняття; щоб не повторювати раз-у-раз ту ж саму помилку: *«Поки я злився на життя, воно минуло...»*. Треба жити, навіть у війні.

В червні 2017 року, посеред війни, українці отримали право подорожувати до країн Європейського союзу без віз (за два роки, до червня 2019 р. цим правом скористалося майже 3 млн. українців, значно розширивши межі свого знайомства зі світом). Восени того ж року, також посеред війни, розпочалася реконструкція василівського Центрального майдану (див. фото 80.1), як осередку сучасної культури і приємної зони відпочинку.

Фото 80.1. Оновлений Центральний майдан Василівки, осінь 2018 р. (світлина Діми Попова). В 1943 році на цей майдан з повітря замість дощу сипалися авіаційні бомби (див. розділ 64)

В умовах тієї ж таки лихої війни, народжуються і виростають діти – нові василівці, для яких цей час дитинства – найкращий у Всесвіті (див. фото 80.2). І саме для них тримають мирне небо над головою наші вояки:

*«...І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі».*

Фото 80.2. Свято вишиванки у Василівці, весна 2017 р. (світлина з Інтернету)

Під час війни з Росією, в 2018 р. отримала довгоочікуване визнання і незалежність Українська церква, яка українською мовою молиться за українських захисників (фото 80.3). Чи не є повернення до рідних джерел найприроднішим процесом у зглобалізованому світі?

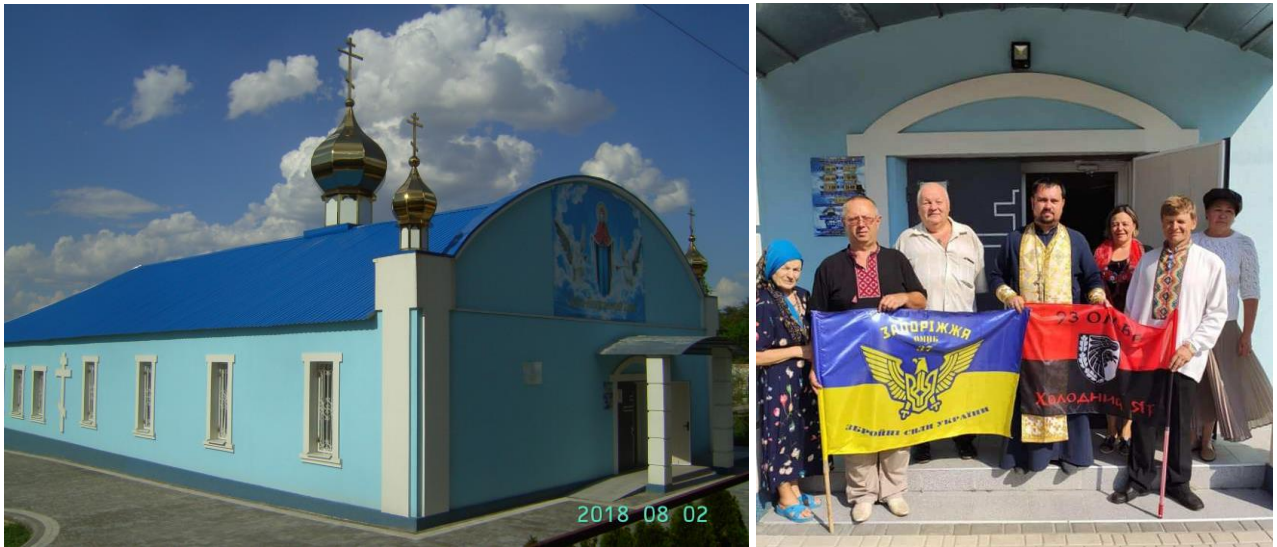

Фото 80.3. Василівська Православна церква України з прапорами 37-го окремого мотопіхотного батальйону «Запоріжжя» та 93-ої окремої механізованої бригади «Холодний Яр»

Глобалізація і війна з Росією – не єдині виклики сучасного світу. Починаючи з 1860 р. наша планета нестримно нагрівається (так завжди буває з Землею, коли довго не трапляється апокаліптичних катастроф: падіння астероїдів, діаметром понад 5 км; виверження мегавулканів та інш., – тоді планету огортає черговий льодовиковий період). Щороку ми дедалі більше потерпаємо від спеки: межа вільного росту дібров змістилася далеко північніше за Дніпрові пороги, наш степ нестримно перетворюється в напівпустелю, а Василівка скочується в іншу агрокліматичну зону [підвищення річної температури на 1° зсуває межу агрокліматичних зон в середньому на 100 км на північ]. Незабаром весни стануть ще коротшими, кількість посушливих днів – ще більшою, а вирощування звичних василівцям культур – вкрай ускладненим. Спека зробила буденними степові та лісові пожежі (причиною яких здебільшого є людський фактор, тобто підпал), а те, що не встигає згоріти, безкарно випилюють виродки (фото 80.4).

Фото 80.4. Масивна пожежа на Лисій Горі 2017-го року; випил нижньої галявини на Івановому джерелі в 2018-му році; спляний велетень на міському пляжі Лисої Гори в 2019 р.

На нинішніх і майбутніх василівців чекає ще багато найнепередбачуваніших випробувань. Але всі їх доведеться здолати, бо життя триватиме попри все – так було завжди. А от, якими будуть наші діти і діти наших дітей – залежатиме вже від того, з якого джерела вони набуватимуть свій досвід і чи пам'ятатимуть історії своїх відшумілих прабатьків ☺.

Фото 80.5. Колодязь у Скелянському яру; «Джерело – продовження життя», – так написано на стелі отця Івана

81. Давні вірування василівців

Замикаючи коло Василівської історії, вкотре згадується мудра порада найвеличнішого майстра коротких та чітких віршів – японського поета Мацуо Басьо, мовлена ним ще в 17-му столітті: – *Не шукай «сліди давніх», а шукай те, що шукали вони...*

Тобто продовжуй грандіозну колективну роботу людства в межах свого покоління – декількох швидкоплинних десятків років. Що ми всі шукаємо? – щастя, істину, сенс буття... І давні люди були не менш успішними в цій справі, ніж ми, бо за останні 50 – 100 тис. років людська психіка майже не змінилася, попри постійне оновлення декорацій життя. Яким же бачили світ і себе в ньому наші попередники, в чому знаходили вони щастя і зміст своїх дій? У що вірили давні василівці?

Понад 50 тисяч років на землях Василівського району безперервно присутні люди; це близько 2,5 тисяч поколінь "василівців", які були одночасно і повновладними господарями і тимчасовими квартирантами нашого краю. Останні 10 тис. років (після остаточного відступу льодовика) наш край уже суттєво не змінювався, а разом з ним були подібні одне до одного і 500 останніх поколінь василівців – мешканців приплавневих степів.

Подібними їх робили схожі умови проживання – незмінний природно-географічний ландшафт, якому властива лише своя господарсько-культурна діяльність населення, спрямована на пристосування до цих умов. Одне і те ж середовище формувало одні і ті ж традиції, вірування, погляди на життя – тобто культуру.

Культура – це пристосування до фізико-географічного та соціального середовища; це компроміс між людиною і зовнішнім світом, покликаний максимально повно задовольнити всі її фізичні та духовні потреби. Лише пристосування, тільки для того, щоб задовольнити... Навіть незрозумілі сьогодні культурні традиції колись в минулому були пристосувальними (розгадувати їхній загублений у віках сенс – окреме задоволення ☺).

Звісно ж, населення Василівського краю не було однорідним і сталим впродовж тисяч років: хвилі завойовників і мігрантів накочувалися і спадали. Але за всі часи заміна людності ніколи не була абсолютною, відбувалося змішування. І тут спостерігаємо цікавий природний феномен: серед спільних нащадків аборигенів з прибульцями згодом виживає найбільше тих, які успадкувавши максимум фізичних якостей колишнього місцевого населення виявляються найкраще пристосованими до тутешніх клімату, хвороб, фізичних навантажень, харчування тощо. Прийшло населення може нав'язати аборигенам свою мову та закони, але змушене завжди переймати місцеві культурні надбання, продиктовані місцевими природними умовами.

Змінюючи один одного, народи ніколи не зникали безслідно, але "накладалися" один на один. І кожен попередній народ служив етнічною підосною для наступного, який, як правило, засвоював культурні досягнення попередників, вносячи якісь свої додатки. Так відбувалося від мисливців Палеоліту – до Слов'ян включно. Етногенетична ніша відіграла роль матриці, яка знову і знову "відштамповувала" певну етнічну культуру.

Який же світогляд у василівців (аборигенів і прибульців) незмінно формували наші приплавневі степи впродовж останніх, відносно стабільних 10 тисяч років (див. фото 81.1)?

Фото 81.1. Скелянський берег: через яри і вибалки степи збігають до Кінських Вод

Світогляд давніх василівців формувався в умовах помірного клімату на порубіжжі двох фізико-географічних зон: північних лісостепів (які заплавними лісами Дніпрові долини вклинювалися далеко в посушливий південь) і приазовських степів (які були всього лишень фрагментом велетенського степового коридору від Тихого океану – до Середземного моря). Вірування землеробського та кочівницького світів злилися в чудернацьку місцеву культуру.

Але насамперед, Давній світ був **молодим** – не лише в сенсі ще незайманого людьми природного довкілля чи наївних поглядів на життя, а й суто біологічно: побачити в палеоліті василівців пенсійного віку було би дивом! Навіть в античні часи середня тривалість життя в Європі становила близько 30 років [проаналізувавши 24 848 епітафій, зібраних на цвинтарях 48 районів і міст Римської імперії, вчені отримали середню цифру тривалості життя – 32,2 р.; в той же час у стародавньому Єгипті вона була ще меншою і дорівнювала 23 рокам]. То був світ майже без сивини, бляклих очей і хитких рухів – ярий, швидкий, розкуто-повнокровний.

Що встигала побачити пересічна людина за своє життя? Не більше 10 тисяч сонячних світанків, близько 300 достигань Місяця до повні, 20 – 30 сезонних кліматичних змін – і все; великі природні цикли василівці просто не встигали осягнути, як все починалося з початку: нове покоління, 10 тисяч світанків, 300 повень, 20-30 пробуджень весни (див. фото 81.2).

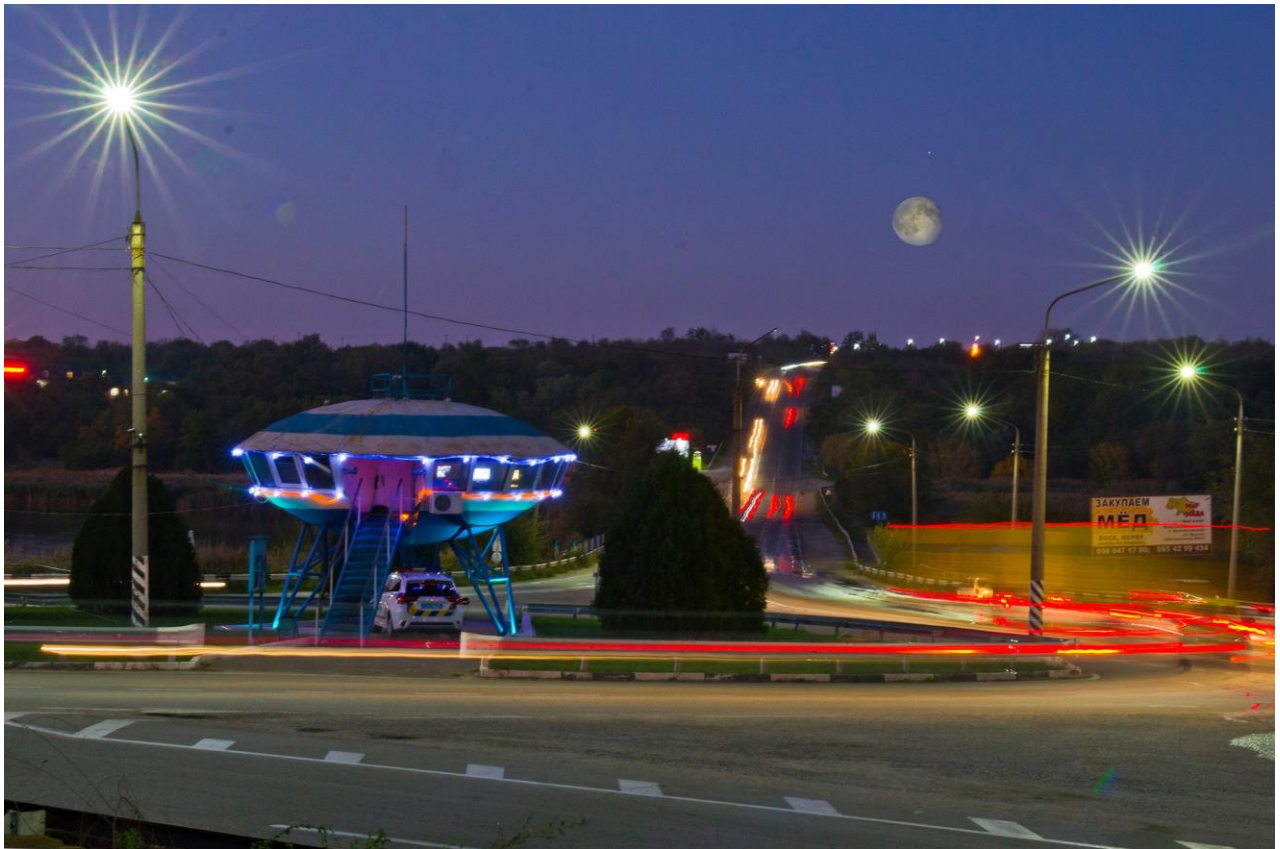

Фото 81.2. Місячна повня над Василівською «літаючою тарілкою» (фотокартина Валерія Кошеленка)

Проте цих регулярно повторюваних подій цілком вистачало для формування у давніх василівців яскраво вираженого **циклічного** сприйняття часу: в безперервно замкнутому колі річних сезонів чи в чергуванні місячних фаз ми не бачили ні початку, ні кінця, лише вічність. В первісну добу тільки **теперішнє** усвідомлювалося як час: ні минулого, ні майбутнього – вони зливалися між собою десь на протилежній від людини ділянці замкнутого кола подій.

Це коло розірвалося в середині I-го тис. до н.е. (доба монотеїстичних світових релігій з їхніми обов'язковими віхами народження та кінця світу), перетворившись на пряму лінію. Але наскільки живучим є архаїчне (циклічне) сприйняття часу, доводить той факт, що навіть і сьогодні ми іноді рахуємо час не роками (від урочної дати офіційно прийнятого календаря), а кількістю прожитих сезонних циклів, промовляючи в серцях: *"Скільки Літ, скільки Зим?!"* Врешті, що важить пара новітніх тисячоліть у порівнянні з попередніми парою мільйонів? ☺

Архаїчність вищенаведеної приказки видає і присутність в ній лише двох сезонів: теплого і холодного, Літа і Зими – кожному з яких відповідала своя господарська діяльність давніх василівців. Межею між сезонами були різні події в різні часи: для мисливців – це були сезонні міграції промислових тварин; для скотарів – вигін худоби на гірські чи північні пасовиська та її повернення додому; для землеробів – оживання та завмирання землі під посіви.

Кордон зміни сезонів визначала саме природна чи господарська подія, а не фіксована мертва календарна дата. Бо кожна місцевість (в залежності від географічної широти й інших факторів) мала свої терміни зміни сезонів; до того ж, погода кожного року відрізнялася від решти років. Наприклад: перехід до вегетативного спокою в межах лише України триває від серпня (на півночі) до грудня (на півдні); нашими провісницями стабільно теплої погоди без морозів є ластівки («Щедрик, Щедрик, Щедрівочка! Прилетіла ластівочка»), які на південь України прилітають із Африки в середині квітня, а в північні регіони добираються лише до середини травня; так само з півдня на північ Україною котяться жнива і починаються посіви озимих. То, про яку фіксовану, єдину для всіх українців дату зміни пір року може йти мова?

Всі відірвані від природно-господарських циклів "мертві" дати календарних свят – це результат поширення на українські землі державницьких ідей (насамперед Риму і Візантії) з їхніми обов'язковими для дотримання всіма підданцями світсько-церковними святами. Ще суворішими стали вимоги до стабільності та єдності календарних дат і навіть часових поясів у Капіталістичну епоху – глобальний світ вимагає уніфікації і точності.

Але в прадавні часи календар був живим, і поділ на сезони визначала не дата, а подія: «Ластівка весну починає (прилітають в середині квітня), а соловейко закінчує (перестають співати на межі травня-червня, після вилуплення пташенят)». Дивись, слухай, спостерігай! – проте в сучасному світі на все це майже не лишається часу (81.3).

81.3. Зміна сезонів на Лисій Горі; для нас все це узагальнена трава, дерева, пташки – ні їхніх особових імен, ні властивостей ми вже, зазвичай, не знаємо; просто трава...

Сьогодні ми живемо в містах і селах на житловій площі з певною кількістю квадратних метрів (з точністю до одного знака після коми: 00,0 м²), але в первісні часи було не так: домівкою для василівців тоді була вся Природа; і не лише домівкою, а й сусідом, партнером, родичем. На глибинному рівні всіх почуттів ми ще ніяк не виокремлювали себе з природного середовища, а вважали себе його звичайною складовою, на рівні всіх інших живих істот: рослин, тварин, каміння, річок, світил тощо – весь світ, без найменшого винятку, був живим. В цьому суть тотемістичного рівнопартнерського мислення давніх мисливців: ніяких "супергероїв" (як з боку людей, так і зі сторони довкілля), тільки сусідські чи навіть родинні стосунки людини з природою (цю психологічну особливість українська мітологія пронесла незмінною крізь усі тисячоліття до сьогодні – без протиставлень і дуалізму, без ярого образу антибога).

Тотемізм витікає з імітативної магії – намагання бути подібним до успішного звіра: чи зовнішністю, чи звичками, чи пошлюбленням, а чи вживанням його в їжу. В найархаїчніших казках тварини-тотемі постають не пізнішою подобою людей, а самими собою, тобто просто тваринами – персонажами земного (сусідського, родинного) рівнопартнерського світу.

Обожнення невидимих духів-господарів (на відміну від дійсних тварин тотемізму) відбулося пізніше і переважно поширювалося разом із навичками землеробства і скотарства. Тривале перебування в поселеннях посилювало відірваність людей від природи зовнішнього світу, який поступово набував рис незнайомості, таємничості, духовості (анімізм). Чим далі, тим більшала прірва між "одомашненою" людиною і "дикою" природою, допоки для нас вже не лишилося інших богів, окрім нас самих. Ми замкнулися у вежі власного егоїзму та манії величі; навіть духи вищих істот світу і речей набули виразно людських антропоморфних рис (антропоморфізм). Насправді ж, ми втратили всіх своїх друзів і родичів, перетворившись на вигнанців посеред багатоліскої земної природи. Це і стало алегоричним «вигнанням із Раю».

Відторгнення від природи триває не одну тисячу років. Ще довго ліси були житлами богів, пісні – молитвами, а танці – рухами природи. Ліс тоді називали не інакше, як «шум», «шумлячий» (евфемізм – ухильна назва священного образу/табу), а вищі боги-покровителі роду (в т.ч. духи пращурів) жили у верховіттях священних гаїв (див. фото 81.4). На святá їх вшановували прикрашанням зеленого гілля (Майове дерево, весільне й Купальське Гільця та інш.), а на Зелені Свята (Трійцю), коли Ліс був іменинником, Духів Роду разом з клечанням/гіллям запрошували/заносили в дім. Одягання гілля/вінків на голови наближало людей до божеств.

Фото 81.4. Верховіття священних дібров на Лисій Горі (нині бездумно випилюваних)

Так само, як і ліс, вшановували ріки, джерельця, гори, каміння, поля – всю природу в її нескінченній множині. Нині, дякувати джерелу за воду чи торкатися шорсткої кори дерев – уже виглядає несусвітнім анахронізмом, вчинком, не гідним царя природи.

*

*

*

З переходом до осілости та близькосхідних навичок відтворювального господарства суттєво змінилися побутові звички, традиції та вірування василівців; на культуру мисливців поступово нашарувалася культура землеробів і скотарів:

- саме в Неоліті утвердилася ідея потойбічного світу; і згодом, за висловом Михайла Брайчевського, духи природи були «переселені з лісу на Небо» (стали небожителями);

- тривале проживання на одному місці, поруч із родовими могилами, до одержимості посилює культ пращурів – померлих родичів, провідників у потойбічний світ, захисників, які опікуються осілим майном і добробутом своїх нащадків;

- осілий спосіб життя укорінив нас у певну місцину, розвинувши культ Матері-Землі; ми стали людьми місця, народженими землею певної території – і це відчувається набагато сильніше від родинних і батьківських зв'язків. Коли приходить смерть, людина хоче знайти Матір-Землю, хоче, щоби її поховали у рідній землі. Лоно Матері-Землі – родове місце; це той же вирій, з якого життя приходить і повертається назад, щоби зародитися знову. Вона приймає в своє лоно душі померлих дідів і повертає їх новонародженими онуками (кріпне шанування місць народження і смерті, виходу і входу душі в Землю);

- якимось непомітно, під впливом землеробства, Велика Богиня-Матір палеолітичних часів стала Богинею Матір`ю-Сирою Землею (саме сирою!), яку Небо-Батько запліднює сонячними променями і дощем (дощ – це сім`я Неба); вагітна зріла жінка стала символізувати аграрне свято врожаю, де жнива – це пологи; Земля, як і жінка, відає таємницею походження життя, є такою ж самодостатньою і "безпричинно" плодючою; (до Неоліту дітонародження вважалося виключно жіночою справою, а причетність чоловіків до цього таємничого акту ще довго цілком не усвідомлювалася);

- ця величезна роль Жінки на осілих поселеннях, її домінування, зветься матриархатом (від лат. mater, matris – мати і грец. ἀρχή – влада). Верховна Богиня-Жінка вміщувала в собі абсолютно все і була цілісно самодостатньою; навіть Бог-Чоловік – то вже одночасно і чоловік і дитина Великої Богині. Жінка вважалася істотою порубіжною: її біоритми збігаються з космічними (місячними) ритмами; вона носить у собі й вивергає в світ нове життя/дитину;

- на переконання давніх василівців, Велика Богиня-Жінка і була земним втіленням небесного Місяця – природного метронома, співвідносного з циклами дощів, припливів, менструацій, сексуальності. В їхніх очах і жінка, і місяць і вся волога (до нічної роси включно) злилися в один неподільний священний образ;

- все життя первісних землеробських громад було підпорядковане Місячному культу; це яскраво-ритмічне світило подарувало нам більшість ідей циклічності – безупинного руху від початку до кінця і знову до початку; думку, що смерть не остаточна, і після зникання завжди приходить народження (Місяць примирює людину зі смертю). Шанували навіть не сам об'єкт (небесне тіло), а той сакральний зміст, який через нього відкривався: він сприймався, як норма ритмічних змін всього буття – земного і небесного. Спостерігати за Місяцем було доволі легко: щоночі цей вселенський календар висів над головою (див. фото 81.2);

- що б там не відбувалося в небі чи на землі, а кожні сім днів неодмінно змінювалася Місячна фаза: поява серпику Молодика, перехід у зростання Другої фази, Повня, перехід до спаду Четвертої фази і 1,5 доби безмісяччя, які нікуди не враховувалися (весь астрономічний місячний цикл триває 29,53 земних діб). І всі ці знакові події (народження Молодика, зміна кожної з фаз) завжди відбувалися строго в понеділок – Місячний день (англійською *Monday/Moon-day*), не заплутаєшся ☺. Постійна зміна фаз робила понеділок важким днем тижня; а на четвертий день (четвер) зазвичай ішли дощі – «*Після дощуку в четвер*», після яких на п'ятий день (п'ятницю) оживала напоєна вологою Мати-Земля, і будь-яка робота на розмоклій землі ставала проблематичною – П'ятницю оголосили неробочим, святковим днем Дани/Мокоші – покровительки водної стихії та жіноцтва (ще в 19-му ст. н.е. українці вірили, що ця богиня пряде нитку нашого життя і долі). Таким простим і наочним був Місячний календар, значно старіший за сонячний. [В єврейському місячному календарі, запозиченому разом із християнством, тиждень починався не з понеділка, а з неділі (тому середа стала серединою тижня), а святковим днем замість п'ятниці була субота (пізніше церковники перенесли святкування з суботи на неділю, щоби принципово не наслідувати євреїв; але до того часу дні тижня вже остаточно втратили природний зв'язок із місячним циклом, і переноси вже не мало ніякого значення]. Дивовижно, але й досі, в ракетно-комп'ютерну добу, ми користуємося все тим же неолітичним 7-денним тижнем, обожнюємо цифру 7 і подеколи молимося на його символ – місячне коло циклу, розділене хрестом на 4 рівні частини (згодом його запозичив пізніший солярний культ, а в 7 – 8 ст. н.е. Церква зробила хрест символом нової віри);

- тоді ж, у часи перших землеробів, до архаїчних двох сезонів річного кола додався ще й третій: початок Тепла (Проліття, Ярь, Ир'я) виокремили в самостійну Весну – пробудження, буяння, розквіт усіх життєвих сил – і плодоносних земних і родильних жіночих. [Найпізніше, вже в Античні й Середні віки, від теплого сезону відкраяли і його урожайну кінцівку – Осінь; хоча різкого розмежування між умовними сезонами в давнину не існувало];

- та можливо найбільшим ідеологічним досягненням землеробської культури стало створення міту про щорічне умирання і воскресіння Бога природи: Осіріс (Єгипет), Мардук (Вавилон), Митра (Мала Азія), Аттіс (Рим), Дажбог (Русь), Ісус (Іудея) тощо. До цього спонукала сама сутність землеробства: спостереження за тим, як зерно лягає в землю, з нічого проростає новим пагоном, плодить і помирає під серпом, щоби через рік повторити весь цикл народження-смерті-воскресіння. Згодом, цей досвід перенесли на тваринну та людську сферу: рослина дала приклад і надію, що те ж саме відбудеться і з померлим, або його душею; відродження ж бо дорівнює безсмертю (див. фото 81.5). Це світосприйняття змінило долю людства чи не більше, ніж практична користь від землеробства і лягло в основу більшості сучасних новорічних мітів.

Фото 85.5. Мікросвіт Лисої Гори: після зимового сну із вирію землі повертаються рослини, комахи, змії...

Так нові неолітичні ідеї лягли на попередні вірування палеолітичних мисливців, жодним чином не заперечуючи їх, а лишень переводячи деякі застарілі міти в розряд дитячих казок. Всі сьгоднішні народні казки – це колишні сакральні міти; всі сьгоднішні священні релігійні оповідки – це майбутні дитячі казки.

Однією з таких надзвичайно важливих для Василівки III – II тис. до н.е. божественних історій є теперішня казка про русалочку:

В основі русальної обрядовості лежить людське жертвоприношення. В прадавні часи в ньому не вбачали нічого дивного – це була звичайнісінька плата природі за користування її дарами, а найголовніше – це був посланець від громади живих людей до потойбічного світу померлих пращурів – опікунів роду, небожителів. Найочевиднішим способом перейти межу між світами і донести до богів прохання громади щодо якихось пільг – було просто померти. Так само в Середі віки ламали поховальну зброю і розбивали чаші, щоби "померши" в цьому світі, вони могли приєднатися до небіжчика в іншому.

На роль русалки обирали найвродливішу незайману дівчину з числа найдостойніших представників роду (і першим претендентом на неї була Неолітична знать); вона мусила бути в красі та силі, щоби всесильні боги були задоволені нею: *"Русалки мали чарівну зовнішність і нерозтрачену жагу кохання"* (В.Давидюк). Окрім того, незаймані дівчата мали нерозтрачену силу родючості, обов'язкову в проханнях дощу та урожайності. Русалчин хвіст – це натяк на їхню непридатність для звичайних шлюбних взаємин (бо це посланець до богів).

Обрану жертву освячували – це змінювало її сутність, робило прохідною в інший світ. Для цього впродовж року виконували всі її бажання, а на Русальному тижні обраницю щиро шанували, як царівну і прощалися з нею, здійснюючи ритуальні обходи полів (в українських віруваннях русалки – це завжди родичі, ця почесна жертва мала родовий характер). А потім, роздягнуту догола і суціль прикрашену зеленню (гіллям, травою і квітами) навку напоювали опіумом і, поки вона в нестямі сміялася і веселилася (казковий мотив солодкої смерті через залоскотання), проводжали дівчину попід руки, із зав'язаними очима і зв'язаними руками до води, і топили. Тіло русалки розривали на шматки і кожен ніс його на своє поле (на урожай).

Основна суть Русалій – заклинання дощу у вразливу пору квітування жита, коли від вчасних опадів залежала доля майбутнього урожаю; термін жертвоприношення визначався не певною датою, а господарською доцільністю і зазвичай відбувався в травні – червні: *«два-три дощичка в маю – і агрономія по... [вже нікому не потрібна]»*. Так поєднання русалок з водою згодом перекочувало і в дитячі казки.

Коли з появою нових ідеологій сила Русального міту ослабла, зменшилась віра в богів і страх перед ними – тоді василівці почали вдаватися до ритуального обману, підмінюючи шановних посланників спочатку відступними (незнатного походження), а згодом і замінними (недійсними) жертвами: водінням по селу "куща" чи "тополи" – розмаєної зеленню дівчини з Майським Деревом; прикрашеною стрічками і квітами гілкою дерева, Купальським Гільцем, яке топили у воді, а потім ламали на шматки і несли на городи для врожайності – *"щоб дощ ішов"*... Допоки від Русалій не лишилися карнавальна вечірка і дитяча казка (див. фото 81.6).

2017 11

2019 02 12

Фото 81.6. Ця кераміка з берегів Лисої Гори ще бачила справжніх, безтямно веселих русалок

*

*

*

Проте, словами народної мудрості (за якою завжди стоїть конкретний геній; народ бо ж нічого не вигадує, не винаходить, не відкриває; це завжди справа окремої людини, а народ тільки передає з покоління в покоління винаходи невідомих геніїв давнини):

*« Ніщо під місяцем не вічне,
Не буде завжди існувати.
мале воно, або величне –
усе кінець повинно мати ».*

Так само захиталися і неолітичні вірування (землеробські, матриархальні, місячні) з появою індоєвропейських (скотарських, патріархальних, сонячних). Нова культура (а це, як пам'ятаємо, лише пристосування до певного зовнішнього середовища) формувалася в умовах холоднішого, яскраво сезонного клімату, під впливом рухливого скотарського господарства. Ці особливості життя вимагали іншого пристосування, іншої культури.

Дійсно, батьківщиною попередніх землеробських культів був теплий Близький Схід з майже одноманітною погодою впродовж усього року, де стежити за зміною сезонів було не так вже й просто (місячні календарі зазвичай не брали до уваги зміни пір року). Але чим далі на північ, тим стає холодніше, й ігнорувати сезонні зміни вже неможливо (див. фото 81.7).

Фото 81.7. Зимовий сезон на Лисій Горі; крижані хвилі на місці літніх купань

Що північніше, то більшого значення для підтримки життя набуває Сонце: не місячна волога, а сонячне тепло! Тож, виникнення потужного культу Сонця стало закономірним. За рухом єдиного теплового світила почали стежити більш уважно, збудували складні мегалітичні обсерваторії, уклали сонячний календар з чотирма астрономічними рубежами: сонцестояння і рівнодення. Та попри всю оригінальність вірувань Сонцешанування, воно все одно виростало зі старішого Місяцепоклонства, із запозичених у сусідів неолітичних ідей відтворювального господарства, які лишень пристосували до своїх умов клімату, господарювання і життя. Діти Сонця насправді є онуками Місяця ☺.

Поширення солярного культу відбувалося в парі з конярством (а потім вершництвом) і в II – I тис. до н.е. затопило весь досяжний світ від Тихого – до Атлантичного океанів, від льодових морів – до пустель Азії та Африки. Рухливість і войовничість скотарських громад вивела на перші ролі земного і небесного життя – чоловіків: світ став патріархальним, вищі Боги – істотами чоловічої статі. Під впливом контрастної сезонності сам собою сформувався й дуалістичний погляд на життя, яке відтепер ставало ареною вічної битви антагоністичних сил добра і зла. Саме тоді глобальний світ занурився в смугу безперервних воєн, яка триває і досі; мілітаризоване суспільство доволі стрімко розшарувалося: класи/варни і рабство стали нормою життя (нікуди не поділися і сьогодні). На вершині земної влади еліта почала марити безсмертям; особистий егоїзм розвинув ідеї реінкарнації до небачених ментальних схем: від багаторівневої будови потойбічного світу і запаморочливих методик особистого відродження (себе коханого!) до сучасних технологій клонування (себе коханих ☺).

Такий потужний пласт вірувань шар за шаром почав накладатися на василівський неолітичний край в добу Бронзи. Найуспішніше це відбулося вже в наступну добу Раннього Заліза; проте культ Великої Богині-Матері місцевого населення виявився настільки сильним, що зберігався і під проводом Кіммерійців, і за наступних Скитів-Сарматів-Меотів-Аланів. Ці кочові індоевропейські племена (з патріархальним укладом) перейняли культурні традиції (і матріархальні риси) більш розвинутого місцевого осілого населення, хоча назагал лишалися сонцепоклонниками (греки звали Скитію Гілеєю – краєм Сонця і його шанувальників).

Тривала взаємодія двох культур призвела до химерного змішання традицій і вірувань василівців: від строкатості поховального обряду (який належить до найстабільніших родових ритуалів) до прийняття Місячно-Сонячного календаря (в ньому початок календарного місяця завжди прив'язаний до появи Молодика на вечірньому небі, а новий рік починають рахувати з першого Молодика після астрономічної сонячної події рівнодення чи сонцестояння).

Одним із прикладів такої конкурентної взаємодії і врешті-решт устаткування спільної традиції є сьогоднішнє свято Русалій-Купала:

- ці два сакральних мита, Русальний і Солярний, зіштовхнулися у Василівці на межі Бронзової і Залізної доби. Суттю Русалій було прохання дощу в найбільш вразливий період росту рослин; їхніми неодмінними атрибутами слугували зелень і вода: збирали чудодійну росу та зілля, шукали квітку папороті (у глушині, куди не доходить курячий голос), вдягали вінки, прикрашали гілками і квітами обійстя, наряджали Маєве дерево, купалися у водоймах, обливалися, топили у воді справжню чи умовну жертву. А Солярний мит вшановував головне життєдайне світило в пору його найвищої природної активності; обов'язковими елементами свята були коло, запалювання вогнища і все, що з ним пов'язане: на пагорбах палили "живі" вогні (тільки вогонь, здобутий тертям і до того ж чоловіком, вважався священним і чистим), пускали з пагорбів палаючі колеса, стрибали через багаття, спалювали на вогнищі справжню чи ритуальну жертву (прикрашене опудало), чекали сходу Сонця, зустрічали його вигуками і розходилися. Головними виконавцями матріархальних Русалій були жінки, патріархальних Сонячних священнодій – чоловіки. Терміни обох, абсолютно не пов'язаних між собою свят збігалися в часі, що врешті й призвело до химеричного переплетіння двох традицій в одну.

- нові Солярні звичаї насаджувалися серед василівців з тією ж наполегливістю, з якою пізніше викорінювалися Церквою: тих, хто не ходив на це свято, вважали відьмами. Елемент примусовості пронизував весь обряд: "На цьому святі відсутні тільки відьми!", де відьми – це ще не до кінця асимільоване місцеве населення з традиціями матріархату (як і в ті часи, так і сьгодні українське відьмарство – це явище суто жіноче). Сліди протистояння двох традицій зберігалися ще донедавна: де були поширені одні, там не розвинулися інші.

- що нині лишилося від цих, у минулому священних і сповнених глибокою вірою, дій наших пращурів? Лише привід розважитися, відпочити, втекти від буденності в казку (81.8).

2012 07 06

2015 07 06

Фото 81.8. Стрибки через багаття і пускання на воду вінків «в ніч на Івана Купала» на Лисій Горі: романтична пригода, бентежна прогулянка темним лісом, приємне товариство

У підніжжя Лисої Гори, на берегах нині затоплених Каховським морем річок, в усі часи існували людські поселення, від яких до сьогодні лишилося безліч слідів. Саме тут, на цих річках відбувалися урочисті обряди Русалій; в цих же балках, де і тепер течуть джерела, росли священні гаї; і звісно ж, на маківках нашої Лисої Гори творилися найважливіші релігійно-обрядові дійства. Серед них безсумнівно були й Купальські шлюбні «гірки» - апогей колективного парування молоді, відзначення парубоцької та дівочої зрілості.

В оргаїстичних ігрищах на Лисій Горі ще дві тисячі років тому не вбачалося нічого сороміцького; це була звичайна подія річного кола василівців, така ж очікувана, як і решта календарних дат – лишень епізод у строкатому житті громади.

Ще 10 тис. років тому, в мисливських спільнотах, де сексуальні партнери були близькими родичами, шлюб не вважався чимось особливим (в реліктах казок цього періоду шлюбний мотив узагалі відсутній). До неолітичної пори василівці могли навіть не здогадуватися, як робляться діти: вічно вагітні чи годуючі жінки їх просто періодично народжували з себе. І тільки за Бронзової доби на василівських поселеннях виникають подібні до сучасних шлюби. Але самé пошлюблення іноді виглядало досить оригінально:

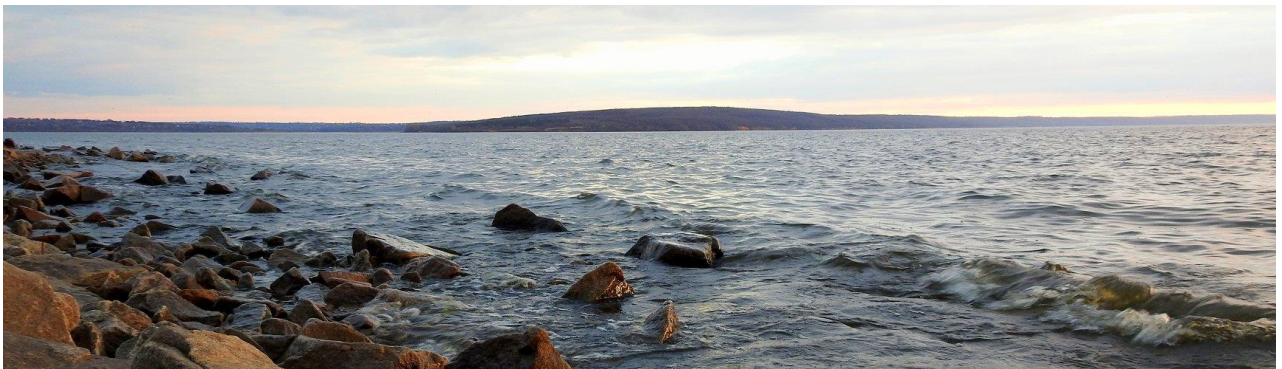
- все починалося ще ранньою весною, на Великодніх ігрищах, які в народі вважалися справжніми ярмарками наречених. Наче ті пташки, дівчата починали співати шлюбні пісні та маївки, головним мотивом яких було парування. Їх могли співати й вже одружені, але ще не рожавші дівчата – аж до наступного Купала (вони прирівнювалися до дівчат, а повноцінними жінками ставали тільки після народження дитини). Ці пісні починали співати на Великдень і кінчали після Купала з утворенням нових пар (тоді ж, і з тих же причин, переставали співати і солов'ї). Ігрища відбувалися в священних галях (гаївки) і на берегах річок (див. фото 81.9);

- на Великодньому тижні (і в Юріїв день) відмічали свято Красної Гірки; від цього дня починався весняно-літній сезон на весілля, який закінчувався зазвичай на Петра. Священне дійство відбувалося на горах/узвишсях. Вважалося, що на Красних (від ритуальних багать і жертвовної крові) Горах збиралися духи чоловічої статі, а на Лисих Горах – жіночої [пізніше, на всіх Красних Горах християни будували монастирі]. На Красній Гірці відбувався обряд посвячення в дорослі – юнаків і дівчат (ініціалізація);

- кульмінацією колективного парування ставали Купальські шлюбні «гірки» в пору літнього сонцестояння – найвищого розвою всіх природних і сексуальних сил. Оргаїстичні ігрища цих "Русалій" подібні до вакхічних звичаїв Давньої Греції та Риму. В давнину всі ці дійства відбувалися на лоні природи: *"умикали жінок на ігрищах"*, – як гнівно записував у своїх зведеннях християнський священник; а в нещодавні модерні часи молодь винаймала для цього хату на гурт, яку так само, через тисячі років продовжували називати – «Гірка»;

- так відбувалися приглядини, ініціалізація та гуртовий шлюб. Стрибок за руки через багаття вважався заручинами (на цьому весілля могло й закінчитися); і новоутворені пари зустрічали схід сонця в житах... Всі члени групової сексуальної громади вважалися кумами.

- утворення нової шлюбної пари тривало впродовж усього весняно-літнього періоду; а після Русалій і Купала обрядові пари брали пробний шлюб і деякий час на пробу жили, як подружжя. Але остаточно одружувалися і переходили в хату чоловіка вже восени (в довгий шлюбний сезон на Покрову) – і тільки тоді, коли якась із дівчат після цього свята вагітніла.

Фото 81.9. Таємничий півострів Лисої Гори в оточенні морської стихії; тисячі років тому вона була Красною Горкою і пошлюбила не одне покоління василівців (світлина Ірини Шульги)

*

*

*

В Бронзову і Ранню Залізну добу Василівський край впритул познайомився з укладом вождівських держав: спочатку з індоіранськими (арійськими) впливами з Північного Кавказу і Передньої Азії, а згодом і з греко-римськими – з Європи і Малої Азії. Не зважаючи на різні пантеони їхніх богів і відмінне етно-соціальне наповнення мітів, їх об'єднувала одна спільна риса – змінилася сама суть Бога. Богом часів державності стала вже не стільки сама Природа, скільки закони, форми і принципи її існування – космічний Закон, справедливість, істина... Ці абстрактні образи віднесли релігію від берегів емоційного переживання світу – до берегів канонів і догм; зрозумілий на інтуїтивному рівні Всесвіт став складним і темним.

А ще, на етапі вождівських держав наші боги і вірування набули яскравого іранського забарвлення; настільки сильного, що на час прийняття християнства, ним уже просочилося все місцеве язичництво. Іранське походження мають імена багатьох слов'янських богів: Хорс (наша Хортиця), Стрибог, Сварог, Симаргл, Вій (добре знаний гоголівський персонаж), Дана (богиня води, наш Данапр/Дніпро), Дажбог (Сонце-цар), Див (іранський демон див/дев), інш. В ту пору ці боги були надзвичайно авторитетними і могутніми на василівських поселеннях.

Але наприкінці Ранньої Залізної доби іранці таки втратили владу над приплавневими степами, а слідом за ними втратили небесну владу і їхні боги. Їх змінили нові племена тюрків зі своїми успішними божествами тенгріанських вірувань. Виходить так, що не боги рухають племенами прихильників, а люди всюди носять за собою своїх небесних господарів; не Бог створив людину, а Людина створює бога. Так було в часи вождівської державності.

*

*

*

А в часи імперій, з їхніми стираннями всіх відмінностей між підкореними племенами і народами, з жорстко централізованим єдиновладдям і єдиним державним механізмом, з'явилася ще й гостра необхідність мати єдиного Бога. До нової ери світ уже бачив і монотеїстичні реформи в Єгипті, і першу в історії людства Ассирійську імперію. Але все то було десь дуже далеко від Василівки: і в часі, і в просторі (ну, село – що візьмеш? ☺). Проте від глобалізації не можна було сховатися ні в степах, ні в плавнях, і невдовзі світовий імперіалізм прийшов і по наші землі та душі: Римська, Візантійська, Гунська імперії... а далі пішло і поїхало аж до сучасної Російської імперії включно.

Суть імперіалізму – в силовому захопленні нових ресурсних територій та етнічному знищенні корінних господарів; місцевих не убивали (врешті, люди – це теж ресурс), а лише підтинали їм коріння, натомість насаджуючи свою етнічну культуру (всі "інтернаціональні" світогляди зазвичай мають виразне етнічне забарвлення). Нові землі захоплювали когорти і тумени, нові душі підкорювали монотеїстичні релігії.

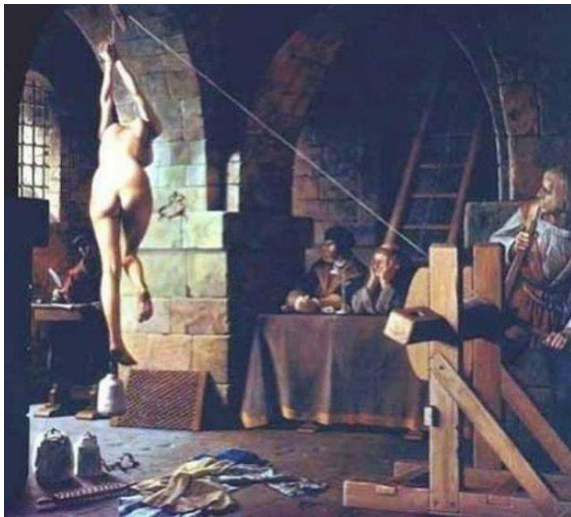
В Середні віки по душі василівців прийшло дві монотеїстичні релігії: західні імперії озброїлися християнством, а східні – ісламом. Обидві релігії оголосили державними і єдино вірними, а решту вірувань – хибними збоченнями і злочином: *«Немає Бога, крім Аллаха!»*, *«Тільки ми право славимо Бога!»*, – кричали вони, *«вогнем і мечем»* винищуючи тисячолітні місцеві традиції. Хоча там, де вирізували язичників і невірних – не було Бога.

Монотеїзм (однобожжя), за самим своїм визначенням, вкрай нестерпно ставиться до будь-яких інших богів, до самої ідеї різноманіття і багатогранності світу. Намагання звести все багатство людської природи до однієї віри, однієї мови, однієї раси – чи не є найбільшим невіглаством, яке межує зі злочином проти людства? Бо варіативність – це основна запорука виживання біологічного виду в нескінченно мінливих умовах Всесвіту, гарантія збереження самого життя. Але імперії надто егоїстичні та спрощено-примітивні, щоби обтяжувати себе непрактичним базіканням про благо кожного; достатньо блага обраному панівному етносу.

З утвердженням на теренах давньої України монотеїстичних релігій палітра вірувань василівців збідніла. Цей процес тривав не одну сотню років і навіть не тисячоліття: до 12-го ст. більшість українців не була знайома з Біблією (церкви стояли тільки при княжих дворах); подібна ж ситуація була з Кораном і мечетями аж до 14-го ст. Проте поволі, вже в Модерну добу, з *«безбожним язичництвом»* було назагал покінчено: богів язичницького багатобожжя замінили численними «святими» начебто однобожного християнства, а замість поганських

ідолів стали молитися на розмальоване дерево християнських ікон (психологічну сутність людини так швидко не переробиш): богиня Лада (мама Сонця) стала Богородицею, Перун – Св. Іллею, Велес → Св. Власієм, Мокоша/П'ятниця – Св. Параскевою, Ярило – Св. Георгієм і т.д. і т.п. Все багатство попередніх Мисливських, Місячних і Сонячних традицій об'єднали в один недолугий термін «дохристиянські язичницькі вірування», стерши геть їхні відмінності, еволюцію розвитку, боротьбу між собою і поезію сотень і тисяч поколінь і років. Багатущий пласт дохристиянських вірувань перетворився на тонюсінкий шар передхристиянської віри, який безпосередньо передував прийняттю християнства. А все, що було до Христа і юдеїв... А втім, що там взагалі могло бути, якщо згідно з Біблією – Світу лише декілька тисяч років? [за візантійським літочисленням, прийнятим на Русі, Адам народився в п'ятницю 1 березня 5508 р. до Р.Х., а нинішня осінь 2019 року – це 7528-ий рік від створення Світу, від Адама].

Найдивовижніше те, що попри всі намагання і напластування новіших культур, в глибині душі ми аніскілечки не змінилися психологічно за останні 50 тис. років. Якщо сумлінно потерти якогось професора, то за лоском освіченості неодмінно проступлять базові цінності Кам'яної доби ☺. Попри всі наукові досягнення, крига цивілізації надзвичайно тонка і може будь-якої миті провалитися: ще 200 років тому в просвітницькій Європі полювали на відьом (в 1782 р. в Швейцарії стратили останню), а в 1990-их роках вся країна з «найкращою в світі системою освіти» заряджала воду перед телевізорами (мал.81.10) – Homo sapiens все той же.

Мал. 81.10. Ні доба Просвітництва, ні Ракетно-Комп'ютерна доба не витравили із людини первісні забобони і марновірства: вертикальна дуба змусила швейцарку Анну Голді в 1782 р. визнати себе відьмою і отримати за це смертний вирок; а в 1989 р. А.Чумак провів свій перший мовчазний телесеанс "заряджання води", в який увірували мільйони радянських людей; між вірою у відьомські чари і чари зарядженої води – різниця невелика (мал. з Інтернету)

Світ навколо нас сповнений відгомонів первісних вірувань, на кожному кроці, щодня. Часто, ми їх навіть не помічаємо, підсвідомо повторюючи дії своїх пращурів: у травні йдемо галасливими компаніями на гаївки, які тепер звано «на шашлики»; палимо Купальські вогні на День піонерії (див. фото 74.4); разом із новорічною ялинкою заносимо в хату духів лісу; плетемо та вдягаємо вінки із весняних квітів; зустрічаємо схід Сонця після випускного балу; запалюємо фаєри та влаштовуємо вогняні факельні ходи. Ми не завжди можемо раціонально пояснити мету і сенс цих дій, але добре відчуваємо їхню природність і відповідність ситуації та настрою. Бо всі ці сценарії поведінки для мешканців нашого краю написані не одну тисячу років тому, і стільки ж разів їх уже успішно відіграли попередні покоління.

Бо, попри всі новації техносвіту, він не настільки і змінився за останні 10 тис. років: все так же сходить і заходить Сонце, чергуються пори року, народжується і помирає, і знову народжується Місяць і все живе. За мірками Всесвіту 10 тисяч земних років – це дуже і дуже малий відрізок часу для накопичення невідомих змін (а з глобальними катастрофами нам пощастило не зустрітися). На добре це чи на зле, але ми з Вами такі ж самі, як і в Давні віки.

Завершуючи коротку мандрівку в дивовижний світ прадавніх почуттів мешканців Василівського краю, затримаємося ще на останній зупинці під назвою «Святковий календар»

Що і коли святкували наші пращури?

По-перше, про яке саме покоління йде мова? Бо в кожного з них були свої святкові дні. Наприклад, ранні землероби вважали початком Теплого сезону час пробудження землі та рослин від вегетативного сну: в різних широтах України ці терміни коливалися від Стрітіння і Масляної, в лютому (фото 81.11) – до Благовіщення, в квітні. А для скотарських суспільств господарський Новий Рік розпочинався значно пізніше, вже з появою достатньої кількості трави для випасу худоби – десь у травні (день Св. Юрія/Георгія – найшановніше їхнє свято). Так само і кінець Теплого сезону: для скотарів це був зазвичай листопад (Св. Дмитра), а для землеробів – міг коливатися від Покрови (в жовтні) до Введення (в грудні). В залежності від господарської діяльності та клімату, кожне покоління василівців мало свої свята і терміни.

Фото 81.11. Вигнання зими з Василівки; спалення антропоморфного опудала – один з відголосків людських жертвопринесень на свято Масниці; тепер це розважальний карнавал

По-друге, святковий календар наших пращурів – це не перелік пустих корпоративів, "шашликів" чи карнавалів; ні. Це радше список послідовних господарських робіт, які треба виконати впродовж року; це перелік вивіреної життєм вервечки періодів праці та відпочинку, з рубіжними/святковими днями між ними. Можливо, правильніше було би називати календар не святковим (гулящим), а господарським (робочим). Сільське господарство ще донедавна визначало зміст релігійного та громадського життя василівців, наші свята і їхні терміни.

По-третє; в який день правильніше відзначати прадавні свята, наприклад Купала чи Різдво? за яким церковним чи світським календарем? Якщо Ви хочете відпочити з друзями від побутової нудьги – то в будь-який день, коли зручніше для Ваших родин. Бо головне в святкуванні не день, а його наповнення емоціями і відповідним настроєм (див. фото 81.12). Щодо сонячних свят Купали, Різдва, Великодня, Покрови, то це можуть бути астрономічні дні сонцестоянь і рівнодень, після яких василівці місячної традиції обов'язково дочекалися б

першої Повні (наразі так святкують лише Великдень/Пасху – це перша повня після весняного рівнодення). Свято Новоліття (яке згодом стало Новоріччям) обов'язково пов'язували з появою Молодика; кульмінацією більшості святкових періодів була Повня, а поминальні дні випадали на спадаючий Місяць. До речі, Олімпійські ігри в стародавній Греції проводили в дні, близькі до літнього сонцестояння: їх починали в 11-й і закінчували в 16-й дні Місячного циклу, тобто на піку сонячної та місячної сили (в античній Греції в цей час святкувався ще й день народження Афіни – перший Молодик після літнього сонцестояння).

Фото 81.12. В сучасних вшануваннях прадавніх свят важлива не точність ритуалів і дат, а дух свята, емоція, відновлення налаштувань вібрацій техносвіту по камертону природи

Окреме застереження викликають буквальні (буква в букву) дотримання настанов і прикмет "народного календаря" – з неймовірною педантичністю і прискіпливістю. Але чого варті точні дати після незчисленних зміщень і редагувань світських і церковних календарів? Ці числа вже давно втратили будь-який зв'язок із природними ритмами. Святкують не дату, а подію! Та попри всю логіку, завжди будуть існувати фанатичні прибічники "точних дат", на які їм вказало якесь авторитетне джерело: «І за наказом начальства пізнав істинного бога», – як про таких весело колись писав Салтиков-Щедрін ☺.

Яким буде святковий календар майбутніх василівців? Якщо ми й надалі втрачимо зв'язок з природою, то найперше не дорахуємося наших аграрно-виробничих традицій і свят; в міру переінакшення статевих стосунків (екстракорпоральне запліднення, неймовірний секс у віртуальній реальності, в рази довше довголіття) зміняться й звичні шлюбні свята – деякі з них стануть такими ж екзотичними, як і Красні Гірки. Найдовше серед василівців лишаться родові та поминальні обряди (принаймні доти, поки в суспільстві триматимуться родинних зв'язків). І звісно ж, збережуться і додадуться деякі нові естетичні та ігрові дати – індустрія розваг про це подбає. Первісний календар давніх обрядів і свят відмириме нерівномірно.

Ніхто не може з точністю передбачити, які дні в календарі 2ppp-го року василівці шануватимуть, як "червоні". Але напевно можна сказати, що майбутній календар відповідатиме новому життєвому циклу василівців і буде якнайкраще до нього пристосований. Переінакшуючи вищенаведену цитату Мацуо Басьо, цей розділ можна завершити наступними словами:

Не тримайтеся за «свята давніх», а шукайте те, що шукали вони – найгармонічнішого поєднання зі світом; врешті, це і є культура ☺.

Додатки до Частини Х

Додаток Ч.Х.-А

Хронологія деяких основних подій у Василівському районі:

1991, 25 грудня – М. Горбачов оголосив про припинення своєї діяльності на посаді Президента СРСР; над Кремлем спустили радянський прапор і натомість підняли російський триколон Російської Федерації.

1991, 26 грудня – Верховна Рада СРСР прийняла декларацію про припинення існування СРСР у зв'язку зі створенням СНД – офіційний кінець Радянського Союзу.

- 1991 - 1996 рр. – перехідний період від радянської імперії до самостійної країни.
- 1992, 1 грудня – в Україні офіційно з'явився Інтернет (zareestrovano naц. domen .ua).
- 1993, 29 січня – створено музей-заповідник "Садиба Попова".
- 1993 р. – в Україні з'явилася стільникова мережа телефонного зв'язку ("мобілки").
- 1993 р. – зупинили будівництво нової 4-поверхової центральної районної лікарні.
- 1994 р. – на перших в незалежній Україні парламентських виборах впевнено перемогли партії лівого спрямування (соціалістично-комуністичні).
- 1994 р. – василівці отримали сині паспорти із золотим тризубом (замість червоних).
- 1995 р. – припинили танцювати на Літній естраді Василівського парку (закрили її).
- 1995 - 1996 рр. – василівці востаннє отримали безкоштовне житло "за чергою".
- 1996 р. – прийняття Конституції України і введення в обіг нац. валюти – гривні.
Кінець 1990-их років став дном економічної кризи в Україні (і Василівці в т.ч.).
- 2000 р. – почала оживати економіка України і Василівки.
- 2003 р. – кінець ери кримінальних авторитетів і неприхованого бандитизму в Україні.
- 2004, 22 листопада – спалахнула Помаранчева революція.
- 2006 р. – на місці Літньої естради в міському парку Василівки звели курган з хрестом.
- 2008 - 2009 рр. – світова економічна криза (глобальна фінансова криза).
- 2009 р. – "газова війна" з Росією.
- 2010 р. – в Запоріжжі вперше за пів сторіччя урочисто встановили погруддя Сталіна.
- 2013, 30 листопада – брутальний розгін мирного Євромайдану в центрі Києва.
Початок Революції Гідності.
- 2014, в ніч з 26 на 27 січня – жорстокий розгін Запорізького майдану.
- 2014, 20 лютого – найкривавіший і переломний день на Майдані в Києві.
- 2014, 20 лютого – початок триваючої російсько-української війни та окупації Криму.
- 2014, 18 березня – анексія Росією Кримського півострова.
- 2014, 23 лютого – впала Запорізька ОДА, «цитадель Януковича в Запоріжжі».
- 2014, 13 квітня – «Ячна неділя» в Запоріжжі, крах Запорізької Народної Республіки.
- 2014, 14 квітня – початок Антитерористичної операції (АТО) на сході України.
- 2014, в ніч на 24 серпня – масивне вторгнення російських військ в Україну.
- 2014, 29 серпня – розстріл росіянами українських колон під Іловайськом.
- 2015 р. – прийняття законів про декомунізацію; заборона діяльності Компартії.
- 2016, лютий – перейменування василівських вулиць згідно з декомунізацією.
- 2016, 17 березня – демонтаж 20-метрового пам'ятника Леніну в Запоріжжі.
- 2016, 11 квітня – демонтовано головний пам'ятник Леніну у Василівці.
- 2017, листопад – розпочалася реконструкція василівського Центрального майдану.

Додаток Ч. Х.-Б Як василівці голосували на виборах у 1998 – 2014 роках

Округ №79 (станом на 2019 рік):

Центр - місто Василівка

Опис меж - місто Энергодар, Василівський, Великобілозерський, Кам'янсько-Дніпровський райони, частина Орхівського району

Місцезнаходження ОВК - адмінбудівля Василівської районної державної адміністрації, розташована у місті Василівка на Центральному бульварі, 4

Кількість виборчих дільниць - 149

Орієнтовна кількість виборців - 174 945

Територія округу включає місто енергетиків – Энергодар, де розташовані найбільша в Європі атомна станція, а також потужна Запорізька ТЕС, що входить до складу ДТЕК Ріната Ахметова. Василівський район також частково промисловий – тут, зокрема розташований Запорізький залізничний комбінат, який контролює "Запоріжсталь". Решта районів – сільськогосподарські, спеціалізуються, зокрема, на вирощуванні ранніх овочів - величезні площі тут зайняті парниками. Ринками збуту значної частини цієї продукції тривалий час була Росія та промислові, нині окуповані, частини Донецької області. Ще раніше тут працювали потужні консервні підприємства, що дозволяли аграріям зберігати та довозити свою продукцію до споживача.

Нині приватний бізнес намагається створювати переробно-логістичні майданчики для овочівників, але це, скоріше, спроби, ніж сталі тенденції.

Проблеми зі збутом та втрата традиційних ринків – живильне середовище для культивування невдоволення діючою владою, вектором розвитку країни та туги за радянськими минулим. На ностальгію хворіє, хоча з інших причин, Энергодар. У це найбільше в окрузі та наймолодше місто в Запорізькій області свого часу звозили енергетиків зі всього колишнього СРСР. Й хоча Энергодар за соціально-економічними показниками вважається найблагополучнішою територією області, певна частина його жителів сумує за колишніми статусами та статками.

Межі округу не зазнавали скільки-небудь суттєвих змін. Центром – завжди була Василівка, округом лише один раз змінив адресу, але не через фізичне переміщення, а внаслідок перейменування вулиці Чекістів у бульвар Центральний в рамках декомунізації.

Довідка:

Згідно з даними ЦВК, в межі 79 округу під час парламентської кампанії 2014 року входили місто Энергодар, Василівський, Великобілозерський, Кам'янсько-Дніпровський райони, частина Орхівського району. Під час президентських виборів 1999, 2010, 2014 років це був округ №80, 2004-го - №81 у складі тих самих територій (тільки Орхівський район входив до округу цілком). Під час парламентських виборів 1998 року – 80-й округ, 2002-го - №81. На парламентських виборах 2006 та 2007 до складу округу входив також Веселівський район, за номером округ був 75-м. Під час виборчої кампанії 2012-го, як і у 2014-му, це був округ № 79, що включав Энергодар, Василівський, Великобілозерський, Кам'янсько-Дніпровський райони та частину Орхівського.

Виборці округу традиційно надавали суттєву підтримку комуністам, поки тих не посунула Партія регіонів.

На президентських виборах 1999-го округ був "червоним", хоча й "не найчервонішим" в області. За лідера КПУ Петра Симоненка тут проголосували 55,91% (70565) виборців. Леоніда Кучму натомість підтримали 38,5% (48590).

У 2004 році округ впевнено підтримав Віктора Януковича, за якого проголосували 73,77% (103 045) виборців. Віктору Ющенку віддали голоси 20,96% (29 289) тутешніх жителів.

На наступних виборах – **у 2010 році** – Янукович в абсолютних показниках погіршив тут свій попередній результат, але не суттєво – 74,55% (93 385). Його суперниця Юлія Тимошенко, на відміну від більшості запорізьких округів, майже не погіршила тут показник попередника-Ющенка - 20,03% (25 098).

Як і скрізь в Україні **на позачергових президентських виборах 2014 року** в окрузі з центром у Василівці переміг нині діючий президент Петро Порошенко. За нього віддали голоси 33,45% (28 567). Найближчим суперником у Порошенка був Сергій Тігіпко, він отримав вдвічі гірший за переможця результат – 16,10% (13 751).

Президентські вибори (межі округу №79)

1999 рік. II тур	Леонід Кучма 38,5%	Петро Симоненко 55,91%
2004 рік. III тур	Віктор Янукович 73,77%	Віктор Ющенко 20,96%
2010 рік. II тур	Віктор Янукович 74,55%	Юлія Тимошенко 20,03%
2014 рік	Петро Порошенко 33,45%	Сергій Тігіпко 16,10%

Попри те, що тутешні виборці виявляли найбільшу прихильність до комуністів, по мажоритарці "лівим" жодного разу пройти в нардепи не вдалося. Такі "розбіжності у поглядах" під час одних і тих самих виборів можна пояснити хіба що використанням кандидатами-мажоритарниками потужного адміністративного ресурсу.

Партії-лідери парламентських виборів (межі округу №79)

1998 рік	Комуністична партія України 36,83% Партія Зелених України 8,34% Виборчий блок Соціалістичної та Селянської партій "За правду, за народ, за Україну!" 5,98% Прогресивна соціалістична партія України 5,25% Всеукраїнське об'єднання "Громада" 4,76%
2002 рік	Комуністична партія України 36,71% Блок "За Єдину Україну!" 8,75% Блок Віктора Ющенка "Наша Україна" 7,98% Соціал-демократична партія України (об'єднана) 6,81% Блок Наталії Вітренко 4,37% Соціалістична партія України 4,31%
2006 рік	Партія регіонів 58,17% Блок Юлії Тимошенко 7,82% Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція" 7,05% Блок "Наша Україна" 4,66% Комуністична партія України 4,56%

2007 рік	Партія регіонів 59,21% Блок Юлії Тимошенко 11,43% Блок Литвина 8,39% Комуністична партія України 7,22% Блок "Наша Україна – Народна самооборона" 4,01%
2012 рік	Партія регіонів 46,97% Комуністична партія України 22,70% Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" 11,71% УДАР Віталія Кличка 9,74%
2014 рік	Опозиційний блок 23,59% Блок Петра Порошенка 14,21% Комуністична партія України 13,20% Народний фронт 9,88% Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна" 7,78% Радикальна Партія Олега Ляшка 6,99% Об'єднання "Самопоміч" 6,65%

Під час парламентських виборів 1998 року в окрузі зробив крок у велику політику бізнес-партнер Костянтина Жевага – "кібернетик-газовик", безпартійний самовисуванець Олексій Кучеренко. Йому протистояв бердянський комуніст, головний контролер-ревізор КРУ в Запорізькій області Валерій Чичков. Кучеренко переміг доволі впевнено 29,33% (36 238) голосів. За комуніста проголосували 16,04% (19 819). Утім, мандати здобули обидва кандидати. Чичков пройшов до парламенту за списком КПУ.

Кучеренко ж за півтора року був призначений головою Запорізької ОДА та примудрився зберегти мандат нардепа. Відзначився на Запоріжжі сприянням скандальній приватизації росіянами Запорізького алюмінієвого комбінату, який вдалося остаточно вирвати з "братніх лабетів" лише зараз у вигляді, по суті, великої купи металобрухту.

У губернаторському кріслі Кучеренко протримався менше року. Формальним приводом для відставки стало "виконання ним повноважень народного депутата України на постійній основі". Утім, за лаштунками відставки подекували, що головним завданням Кучеренка на посаді була приватизація ЗАЛКу, саме після її успішного виконання і зняли посадовця.

Кучеренко проте не загубився на теренах великої політики: ще двічі - 2006-го та 2007-го - ставав нардепом від виборчого блоку "Наша Україна", очолював міністерство з питань житлово-комунального господарства України за часів прем'єрки Юлії Тимошенко - у 2007-2010 роках. Зараз виступає в якості експерта, піддаючи критиці тарифну, насамперед, щодо цін на газ, політику Уряду. У газових питаннях Кучеренко обізнаний, адже у політику прийшов з посади голови правління ЗАТ "Інтергаз" - структурного підрозділу газової імперії Ігоря Бакая. Активно дописує у Facebook і, схоже, не виключає можливості повернення до активної політичної діяльності - в тому числі і на місцевих виборах-2020 у Києві.

Під час виборів **2002 року** в одномандатному окрузі з центром у Василівці блок влади "За єдину Україну" зробив ставку на экс-керівника головного тутешнього підприємства - атомної станції - президента Запорізької атомної енергетичної корпорації, члена Партії регіонів Володимира Броннікова. Конкуренцію Броннікову не надто успішно намагався скласти комуніст-запоріжець Віктор Холодний. Переміг очікувано Бронніков – 38,24 % (45985), комуніст відстав у понад двічі 14,93 % (17952). Бронніков же під час президентської кампанії 2004-го став в окрузі довіреною особою Януковича.

У 2012 році, коли після десятирічної перерви, парламентські вибори знову відбувалися за змішаною системою, в окрузі у схватці за мандат нардепа зійшлися комуністи та регіонали. Останніх представляв заступник міністра економічного розвитку і торгівлі України Володимир Бандуров, за інформацією ЗМІ, протеже та бізнес-партнер одіозного очільника адміністрації президента Януковича - Андрія Ключова. За десять років до цього уродженець Пологівського району Запорізької області Бандуров вже намагався отримати мандат нардепа на малій батьківщині. Але тоді в його житті ще не було впливового патрона, тож до фінішу Бандуров прийшов третім.

Вибори-2012 перетворилися на шабаш регіоналів, які зовсім "поплутали береги" та вдавалися до найбрудніших технологій та безсоромного підкупу виборців. В окрузі Бандурова вони відзначилися окомозамилуванням у прямому сенсі слова. Благодійний фонд кандидата почав роздачу виборцям окулярів для покращення зору. Це викликало шалений ажіотаж. Але згодом виявилось, що всі окуляри були з однаковими діоптріями і не підішли жодному з обкладіаних.

"Окомозамилувальний" скандал, утім, не завадив Бандурову перемогти з вражаючим результатом. За регіонала проголосували 55,85% (52 859) виборців. Його головний суперник – гендиректор ДП "Запорізький науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації", комуніст Володимир Величко отримав утричі менший результат – 19,78% (18 722).

У Верховній Раді Бандуров, природно, увійшов до фракції ПР, голосував за "диктаторські закони".

Парламентські вибори (межі округу №79)

1998 рік	Олексій Кучеренко 29,33%	Валерій Чичков 16,04%
2002 рік	Володимир Бронніков 38,24%	Віктор Холодний 14,93%
2012 рік	Володимир Бандуров 55,85%	Володимир Величко 19,78%
2014 рік	Володимир Бандуров 21,81%	Олександр Григорчук 21,79%

Дострокові парламентські вибори 2014 року в окрузі уособлювали ту підклимну схватку за вплив, що розпочалася на руїнах Партії регіонів. Хоча обидва головні суперники виступали в якості безпартійних самовисуванців. Ними стали нардеп Бандуров, що майже на старті кампанії - у серпні 2014 року - вийшов із ПР, та голова первинної профспілкової організації Запорізького залізничного комбінату Олександр Григорчук. Бандуров так чи інакше ще спирався на вплив та ресурси Ключова, що попри втечу останнього не зникли. Спирався він, імовірно, й на мовчазне сприяння технологів Банкової, які можливо бачили в Бандурові більш керовану альтернативу "ахметівським", яким вважається представник залізничного комбінату, що контролюється "Запоріжсталлю".

За попереднім підрахунком переміг "промисловик" Григорчук – на 138 голосів. Однак результат не влаштував Бандурова. В окрузі почався перерахунок, суди. За підсумками цієї каруселі переможцем було оголошено Бандурова з перевагою у... 17 голосів.

Нині мільйонер Бандуров перебуває у парламентській групі "Воля народу", вважається доволі активним депутатом. Має певні ресурси та вагу в окрузі, де працює з виборцями. Разом із тим у Бандурова надто одіозний кейс, а вплив нардепа не настільки потужний, аби на нього можна було б спиратися. Натомість політична вага опоблоківців-"промисловиків" в Запорізькій області в цілому та в окрузі з центром у Василівці зростає. Немає сумнівів, вони вклядуться в реванш після ляпасу 2014 року.

Післямова

Шановний Читачу!

Наша мандрівка в минуле Василівського краю добігає кінця. За плечима лишилися:
 - теплі міоценові моря Василівки, спекотні болота і савани, суворі вітри Льодовиків`я;
 - ми бачили, як в гармонії з кліматом залюднювався наш край;
 - пройшли стежками сотень поколінь василівців від Кам`яної до Сучасної доби;
 - спробували уявити бажання наших пращурів, напрямок їхніх думок і зміст вірувань.

Не всі розділи історії розглянуті з належною ретельністю. Десь довелося поспішати, подекуди – блукати в мареві ілюзій... Але щира любов до рідного краю, наче провідна нитка Аріадни, дозволила нам здолати всі складнощі та сумніви шляху.

Тепер ми стоїмо на гребні перекату з минулого в майбутнє, і нам лишається зробити тільки крок в бентежну невідомість.

Якою вона буде? Що станеться з нами і приплавневими степами? Як складуться долі сотень прийдешніх поколінь василівців? Про все це колись розкажуть історики майбутнього.

Народження нового дня над Василівською Лисою Горю

*

*

*

Історія Василівського краю написана життями безлічі поколінь його мешканців, які і є справжніми авторами цієї книги. Мало того, кожен день додає до неї нові сторінки. І що буде записане в сучасних розділах – залежатиме вже тільки від Нас.

Щиро дякую всім за підтримку
Василівського краєзнавчого проекту!